QORTI KOSTITUZZJONALI

IMHALLFIN

S.T.O. PRIM IMHALLEF JOSEPH AZZOPARDI
ONOR. IMHALLEF GIANNINO CARUANA DEMAJO
ONOR. IMHALLEF NOEL CUSCHIERI

Seduta ta' nhar il-Gimgha 29 ta' Marzu 2019

Numru 6

Rikors numru 27/17 MH

1. Charles Bugeja u
2. Mariel Bugeja

v.

1. Tabib Principali tal-Gvern;
2. Avukat Generali

Preliminari

1. Dan hu appell maghmul mir-rikorrenti mis-sentenza moghtija fit-30 ta' Novembru, 2018, [is-sentenza appellata] mill-Prim'Awla tal-Qorti Civili fil-kompetenza kostituzzjonali taghha [l-ewwel Qorti], li permezz taghha dik il-Qorti, filwaqt illi ddikjarat li kien hemm ksur tal-Artikolu 33 tal-Kostituzzjoni ta' Malta [il-Kostituzzjoni] u tal-Artikolu 2 tal-Konvenzjoni

Ewropea ghall-Protezzjoni tad-Drittijiet tal-Bniedem u tal-Libertajiet Fundamentali [il-Konvenzjoni], illikwidat danni morali fis-somma ta' €10,000 li kellha tithallas *in solidum* mill-intimati, lir-rikorrenti fi kwoti ugwali bejniethom, bl-ispejjez kollha tal-kawza, ghajr dawk tat-talbiet numri tnejn u tlieta u tal-eccezzjoni numru tlieta, li minnhom dik il-Qorti astjeniet milli tiehu konjizzjoni ulterjuri u li ghalhekk kellhom ikunu a karigu tar-rikorrenti solidalment bejniethom.

Il-Fatti

2. Il-fatti rilevanti ghal dan l-appell huma dawn. Ir-rikorrenti huma l-ulied u wkoll l-eredi ta' Charles sive Carmelo Bugeja li miet fl-1 ta' Dicembru, 2014, ta' 83 sena bhala rizultat tal-kancer *Malignant Mesothelioma,* li allegatament gie kagunat esklussivament mill-esposizzjoni tieghu ghall-*asbestos*. Hu kien hadem mal- Malta Drydocks hajtu kollha sakemm irtira fis-sena 1992 u qatt ma kellu impieg iehor.

Mertu

3. Illi r-rikorrenti bhala eredi ta' Charles sive Carmelo Bugeja, fethu dawn il-proceduri biex jiksbu dikjarazzjoni minghand l-ewwel Qorti li fil-konfront individwali taghhom:

"1) Id-dritt ghall-protezzjoni tal-hajja, u li l-hajja tal-individwu ma titqieghedx f'periklu bla bzonn, ai termini tal-artikolu 33 tal-Kostituzzjoni ta' Malta, u tal-artikolu 2 tal-Konvenzjoni Ewropea dwar id-drittijiet tal-Bniedem, applikabbli ukoll lokalment via l-Kap 319 tfuq gia riferit;

"2) Id-dritt ghar-rispett tal-hajja privata u tal-familja tal-individwu ai termini tal-artikolu 8 tal-istess Konvenzjoni Ewropea, applikabbli wkoll lokalment via l-Kap 319 fuq gia' riferit u applikabbli ukoll skont il-Kostituzzjoni;

"3) Id-dritt ghar-rispett tal-hajja privata fit-termini tal-paragrafu precedenti pero' f'dak li ghandu x'jaqsam mad-dritt ghall-informazzjoni dwar perikli marbutin ma' l-asbestos;

"4) Tikkwantifika kumpens xieraq bhala rimedju ghal ksur tad-drittijiet fuq indikati jew liema minnhom fil-konfront tar-rikorrenti individwalment;

"5) Tillikwida dan l-ammont ta' kumpens;

"6) Tordna lil-ammont hekk likwidat bhala rimedju pekunjarju jithallas lir-rikorrenti individwalment".

4. Fir-risposta taghhom, l-intimati eccepew preliminarjament li: (a) l-ilmenti konvenzjonali mressqa mir-rikorrenti ma setghux jigu mistharrga ghaliex kienu jirrigwardaw perjodu qabel it-30 ta' April 1987 ai termini tal-Artikolu 7 tal-Kap. 319 tal-Ligijiet ta' Malta; fil-mertu l-allegazzjonijiet u l-pretensjonijiet tar-rikorrenti kienu infondati ghaliex (a) ir-rikorrenti kellhom iressqu prova li missierhom kien gie espost ghall-*asbestos* matul l-impjieg tieghu mal-*Malta Drydocks Corporation* u li dan kien kawza unika tal-marda tieghu; (b) ma kien hemm l-ebda ksur tal-Artikolu 33 tal-Kostituzzjoni u tal-Artikolu 2 tal-Konvenzjoni ghaliex hadd mill-intimati ma qieghed il-hajja tar-rikorrenti fil-periklu jew b'xi mod cahhadhom mid-dritt ghall-hajjithom; (c) l-Artikolu 8 u l-ebda Artikolu iehor tal-Konvenzjoni u tal-Kostituzzjoni ma jistabbilixxu xi dritt fondamentali ghall-informazzjoni dwar perikli assocjati mal-*asbestos* jew kwalunkwe materjal iehor u

ghalhekk ma kien hemm l-ebda ksur; (d) hekk kif l-intimati saru jafu bir-riskju ta' dan il-materjal, huma hadu azzjoni; (e) ghal dawn ir-ragunijiet l-ebda kumpens ma kien dovut izda jekk il-Qorti kien jidhrilha li kien jirrizulta ksur, allura dikjarazzjoni ta' tali ksur kien sufficjenti.

Is-Sentenza Appellata

5. L-ewwel Qorti waslet ghad-decizjoni taghha wara li ghamlet is-segwenti konsiderazzjonijiet li qed jigu riprodotti testwalment:-

"**Eċċezzjonijiet Preliminari**

"L-intimati ressqu l-eċċezzjoni li t-talbiet ma jistghux jiġu milqugħa għax milquta biż-zmien stipulat fl-artikolu 7 tal-Kap 319 tal-Liġijiet ta' Malta, allura l-eċċezzjoni *ratione temporis.*

"*Illi in linea preliminari, l-esponenti jirrilevaw li l-lanjanza tar-rikorrenti li jirreferu għall-perjodu ta' qabel it-30 ta' April 1987 mqa jistgħux jiġu mistħarga minn din l-Onorabbli Qorti ai terminu ta' L-Artikolu 7 tal-Kap 319 tal-Ligijiet ta' Malta.*"

"L-artikolu 7 jgħid:-

"*Ebda ksur tal-Artikoli 2 sa 18 (inkluzi) tal-Konvenzjoni jew tal-Artikoli 1 sa 3 (inkluzi) tal-Ewwel Protokoll li jsir qabel it-30 t'April, 1987 jew tal-Artikoli 1 sa 4 (inkluzi) tar-Rabà Protokoll, l-Artikoli 1 u 2 tas-Sitt Protokoll jew artikoli 1 sa 5 (inkluzi) tas-Sebà Protokoll li jsir qabel l-1 t'April, 2002, ma għandu lok ghal xi azzjoni taht l-Artiklu 4";*

"F'dan ir-rigward fil-verbal tas-seduta tat-12 ta' Gunju, 2017 l-avukat difensur tar-rikorrenti ivverbalizzat fir-rigward illi:-

"*Dr. Galea tirrileva illi fir-rigward ta' l-ewwel eċċezzjoni ssostni illi peress li l-mejjet Charles Bugeja irtira mit-Tarzna fis-snin '90, xorta kien hemm perjodu kopert mill-konvenzjoni u li allura jimmerita protezzjoni f'dan is-sens. Apparti minn hekk, hemm invokati l-Artikoli analogi tal-Kostituzzjoni li japplikaw mis-snin '60 u fit-tielet lok hemm l-argument tal-continoius offence li l-lanjanzi ta' dan it-tip għandhom jinkwadraw taħtha.*"

"Fil-ġurisprudenza nostrana naraw lil Qrati qalu dan dwar eċċezzjonijiet simili

"***Eccezzjoni li l-lanjanzi li jirreferu għal perjodu ta' qabel it-30 ta' April 1987 ma jistghux jigu mistharrga mill-Qorti ai termini tal-artikolu 7 tal-Kap. 319***

"*Din l-eccezzjoni ma ghandhiex mis-sewwa billi l-lanjanza tar-rikorrenti qed tirreferi ghal episodji li veru sabu l-origini taghhom qabel l-1987 pero l-effetti taghhom baqghu oltre l-1987 sakemm missier ir-rikorrenti miet fl-2006 allegatament kawza tal-asbestos li kien espost ghalih fil-perjodu li kien jahdem mad-Drydocks mill-1959-1982. (Ara* ***Raymond Cassar Torreggiani et vs Avukat General et****, Kost 29/04/2016).*[1]"

"F'sentenza oħra riċenti fl-ismijiet **Spiru Ellul et. vs Tabib Prinċipali tal-Gvern et. (Direttur Ġenerali Relazzjoni Dwar is-Saħħa Pubblika).** [2] ingħad dan:-

"*Il-Qorti Kostituzzjonali fis-sentenza li tat fit-30 ta' Ottubru 2015 fil-kawża fl-ismijiet* ***John Formosa et vs Tabib Principali tal-Gvern*** *et. (li diġa saret riferenza għaliha supra) ikkunsidrat fid-dettall dan il-punt u għalhekk din il-qorti sejra tiċċita minnha peress li anke l-argumenti li għamlu r-rikorrenti fiha huma prattikament identiċi għal dawk li jagħmlu r-rikorrenti odjerni. Jiġi ċċarat li b'differenza mill-każ odjern, f'tali kawża l-ilment kien jikkonċerna l-espożizzjoni għall-asbestos ta' Salvatore Formosa li kien miet b'kanċer malinju fl-1978 u cioè qabel it-30 ta' April 1987, u wkoll r-rikorrenti kienu wkoll qed isostnu li kien hemm ksur tad-drittijiet fundamentali in kwantu kien hemm hemm trattament inuman jew degradanti.*

"*32. Il-Qorti tibda' billi tagħmilha ċara mill-bidunett li l-fatt li l-appellanti ma jirrikonoxxux il-validità legali tal-Artikolu 7 tal-Kap. 319 ma jnaqqas xejn mill-validità legali tiegħu darba li l-appellanti ma għamlu ebda talba fir-rikors promotorju sabiex jimpunjaw il-validità tal-istess artikolu, ma għamlu l-ebda sottomissjoni fir-rigward, la bil-miktub u anqas jirriżulta li għamlu hekk oralment u anqa ittentaw xi azzjoni separata sabiex jimpunjaw l-istess artikolu tal-liġi fuq xi motiv ieħor apparti ksur tad-drittijiet fundamentali tal-bniedem. Din il-Qorti, għalhekk, ma tistax ħlief tqis l-artikolu msemmi pjenament validu legalment, hi x' inhi l-fehma tal-appellanti dwaru f' dan l-istadju tal-proċeduri.*

"*33. Il-Qorti ma tarax kif, jekk ikun il-każ, il-konklużjoni li li din il-Qorti m'għandhiex kompetenza dwar l-ilmenti taħt il-Konvenzjoni li jirrigwardaw fatti li ġraw qabel l-1987 tkun tfisser li d-drittijiet fundamentali fil-Kostituzzjoni ma jkollhom ebda sfond interpretativ mingħajr riferenza għall-Konvenzjoni. Dan ma hu minnu xejn. Anqas l-istess konklużjoni ma tkun tfisser li qegħda tiġi proposta "segregazzjoni tad-drittijiet fundamentali tal-Kostituzzjoni minn ma' dawk tal-Konvenzjoni" jew li jkun qiegħed jiġi propost "żewġ interpretazzjonijiet ta' dawn iż-żewġ klassijiet ta' drittijiet fundamentali". Dawn ma huma xejn ħlief sensiela ta' non sequitur. L-"isfond interpretattiv" li jista'*

[1] **Anthony Farrugia et. Tabib Prinċipali tal-Gvern** deċiża 5.10.2018 Rikors MCH91/15
[2] Deċiża 28/4/2016 P.A. Kost 28/2015

għandha l-Kostituzzjoni konsistenti fil-Konvenzjoni ma jiġix nieqes u anqas isseħħ xi "segregazzjoni" li ma kinitx ġia teżisti qabel, bħal ma anqas ikun qiegħed jiġi propost xi "żewġ interpretazzjonijiet" li ma kinux ġie qabel dettati mill-formulazzoni diversa tad-drittijiet imsemmija fil-Kostituzzjoni u fil-Konvenzjoni.

"*34. Ir-rikorrenti jsostnu wkoll li l-fatti ta' dan il-każ jamontaw għal vjolazzjoni kontinwa (continuous violation) għaliex għadhom sa llum mingħajr rimedju għal-lanjanzi tagħhom minkejja li l-espożizzjoni għall-asbestos seħħet qabel it-23 ta' Jannar 1967 u kompliet sa ftit qabel l-1978 meta miet Salvatore Formosa, kif kien ukoll il-każ, skont l-appellanti, fil-każijiet tal-asbestos deċiżi mill-Qorti ta' Strasburgu f'Lulju 2014.*

"*35. Fl-ewwel lok il-Qorti tirrileva li l-kwistjoni jekk din il-qorti għandhiex kompetenza li tieħu konjizzjoni tal-azzjoni ta' llum ratione temporis safejn qegħda ssir taħt l-Att XIV dwar il-Konvenzjoni Ewropea tistrieħ fuq dak espliċitament provdut fl-Artikolu 7 tal-Att imsemmi. Dan l-artikolu jipprovdi inter alia li ebda ksur tal-Artikoli 2 sa 18 (inklużi) tal-Konvenzjoni jew tal-Artikoli 1 sa 3 (inklużi) tal-Ewwel Protokoll li jsir qabel it-30 ta' April 1987 ma għandu jagħti lok għal xi azzjoni taħt l-Artikolu 4, u cioè għal azzjoni li biha ssir talba lill-Prim' Awla tal-Qorti Ċivili għal rimedju. Dan l-artikolu ma jirrispekkja ebda dispożizzjoni tal-Konvenzjoni u għalhekk il-każistika tal-organi fi Strasburgu rigward dispożizzjonijiet li ma jikkorrispondux mal-Artikolu 7 imsemmi, għalkemm tista' tkun dejjem fonti ta' ispirazzjoni, ma tistax tkun ta' wisq għajnuna u ċertament ma tistax tkun determinanti fl-interpretazzjoni u appikazzjoni tal-Artikolu.*

"*36. Kif ġia ingħad, din il-Qorti ma tistax, kif donnu qegħdin jippretendu r-rikorrenti, tinjora dak li jipprovi l-Artikolu 7 imsemmi u anzi, l-istess artikolu jarġina l-kompetenza ta' din il-Qorti in kwantu għal azzjonjiet taħt l-Att dwar il-Konvenzjoni Ewropea. L-istess artikolu jipprovdi li ebda ksur tad-dispożizzjonijiet relevanti tal-Konvenzjoni jew tal-Protokoll relevanti li jsir qabel it-30 ta' April 1987 ma jagħti dritt ta' azzjoni taħt l-istess Att. Tali ksur, iżda, jista' jsir u jiġi kkunsmat instantanjament, iżda jista' jkun il-każ ukoll li għalkemm il-ksur jibda' jseħħ f' data partikolari l-istess ksur jista' jipperdura 'l hinn mill-mument inizjali tiegħu b'mod li jekk għalkemm il-ksur inizjali jsir qabel it-30 ta' April 1987 iżda jipperdura wara l-istess data din il-Qorti jkollha l-kompetenza neċessarja tieħu konjizzjoni ta' azzjoni in kwantu din tilmenta mill-ksur li kompla jsir wara d-data imsemmija. Din ma hix pożizzjoni ġdida ta' din il- Qorti.*

"*37. B'danakollu iżda, wieħed irid jiddistingwi l-kontinwazzjoni tal-vjolazzjoni mill-kontinwazzjoni tal-effetti tal-vjolazzjoni. Sabiex din il-Qorti jkollha l-kompetenza neċessarja f' azzjoni taħt l-Att dwar il-Konvenzjoni Ewropea hija l-vjolazzjoni li trid tkun waħda kontinwa, u li għalhekk tipperdura wara t-30 ta' April 1987, u ma hux biżżejjed li jkunu l-effetti tal-vjolazzjoni li hekk jipperduraw mentri l-vjolazzjoni tkun waħda instantanja, jew kif iddiskrivietha l-Kummissjoni taħt il-Konvenzjoni "the enduring effects of an act occurring at a given point in time."*

"*38. Dan jikkonverġi wkoll mal-ħsieb tal-organi taħt il-Konvenzjoni dwar il-kunċett ta' "continuing situation" li dwaru l-Kummissjoni spjegat:*

> *"…the concept of "continuing situation" refers to a state of affairs which operates by continuous activities by or on the part of the State to render the applicants victims….Since the applicants' complaints have as their source specific events which occurred on identifiable dates, they cannot be construed as a "continuing situation" for the purposes of the six month rule. While the Commission does not doubt that the events of "Bloody Sunday" continue to have serious repercussions on the applicants' lives, this however can be said of any individual who has undergone a traumatic incident in the past. The fact that an event has significant consequences over time does not itself constitute a "continuing situation"... Sabiex ikun jista' jiġi determinat jekk il-vjolazzjoni tkunx waħda li hi kontinwa u li għalhekk ipperdurat u pprolungat ruħha wara l-mument inizjali li fiha ġie kommessa irid jittieħed qis tan-natura tal-vjolazzjoni li dwarha jsir l-ilment u tal-fatti partikolari li jagħtu lok għall-ilment.*

"*40. Fil-każ ta' llum ir-rikorrenti jilmentaw minn ksur tad-dritt għall-ħajja, minn ksur għal trattament inuman u degradanti, minn ksur tad-dritt għall-ħajja privata u tal-familja f'dak li għandu x'jaqsam mal-kwalita` tal-ħajja tar-rikorrenti, u ksur tad-dritt għall-ħajja privata f'dak li għandu x'jaqsam mad-dritt li r-rikorrenti jkunu infurmati dwar perikli marbutin mal-asbestos.*

"*41. In kwantu għall-allegata vjolazzjoni tad-dritt għall-ħajja mħares bl-Artikolu 2 tal-Konvenzjoni, din ma tistax tkun ħlief waħda instantanja fejn tkun avverat ruħha l-mewt. Dan għaliex fil-mument li tiġi estinta l-ħajja ta' persuna il-vjolazzjoni mhux biss tiġi kommessa iżda tiġi wkoll konsumata tant li dik l-estinzjoni tal-ħajja tkun dejjem u eskussivament konsegwenza tal-għemil li ppreċediha u ebda għemil sussegwenti ma jista' jikkontribwixxi għall-kontinwazzjoni ta' dik l-estinzjoni tal-ħajja. Naturalment il-konsegwenzi jew l-effetti ta' dik il-ħajja estinta jipperduraw fiż-żmien anke wara l-mument tal-estinzjoni ta' dik il-ħajja, għaliex min imut jibqa' mejjet, iżda d-dritt għall-ħajja jiġi instantajament, definittivament u irrevokabilment vjolat fil-mument li l-ħajja tiġi estinta u f'dak il-mument il-vjolazzjoni tiġi wkoll kunsmata. Għalhekk il-vjolazzjoni tad-dritt għall-ħajja hija vjolazzjoni instantanja li ma tista' qatt tagħti lok għall-kontinwità. Jirriżulta li Salvatore Formosa miet fit-23 ta' Ottubru 1978 u l-għemil li jilmentaw minnu r-rikorrenti kollu avvera ruħu qabel dik id-data u għalhekk il-vjolazzjoni li minnhom jilmentaw ġrat interament qabel it-30 ta' April 1987 u għalhekk l-ewwel Qorti kellha raġun meta rriteniet li a tenur tal-Artikolu 7 tal-Att dwar il-Konvenzjoni Ewropea Kap 319, ma setgħetx tieħu konjizzjoni tal-azzjoni intentata mir-rikorrenti sa fejn l-istess azzjoni qed issir taħt dak l- Att.*

"*43. Tista' potenzjalment tikkonfigura vjolazzjoni ta' natura kontinwa tal-Artikolu 2 tal-Konvenzjoni fejn waqt li l-individwu jkun għadu ħaj l-Istat jonqos milli jħares lil dak l-individwu minn riskji serji għal ħajtu. Tali vjolazzjoni setgħet potenzjalment tiffigura fil-fattispeċi allegati mir-rikorrenti f' dan il-każ iżda peress li l-fatti kollha li setgħu kienu rilevanti f' dan il-każ ġraw qabel id-data tat-30 ta' April 1987 u Salvatore Formosa miet qabel dik id-data l-konklużjoni f' dan il-każ tibqa' kif ingħad fuq.*

"*44. Ir-rikorrenti jilmentaw ukoll minn ksur tad-dritt għal ħarsien minn tortura u minn trattament jew piena inumana jew degradanti taħt l-Artikolu 3 tal-Konvenzjoni. L-għemil hawn projbit huwa għemil li jista' jipperdura għal perjodu ta' żmien, u għalhekk ugwalment il-vjolazzjoni proskritta tista' wkoll tkun konkorrentement kontinwa u tipperdura għall-*

istess perjodu. Konsegwentement jekk l-għemil li dwaru jilmentaw ir-rikorrenti, għalkemm seta' kellu l-bidu tiegħu qabel it-30 ta' April 1987, ippersista u kompla wara l-istess data, din il-Qorti jkollha l-kompetenza neċessarja tieħu konjizzjoni tal-azzjoni għar-rigward dan l-ilment sa fejn l-istess azzjoni qegħda ssir taħt l-Att dwar il-Konvenzjoni Ewropea.

"*46. Jibqa' l-ilment ta' vjolazzjoni tad-dritt għall-ħajja privata u tal-familja li fir-rikors promotorju taħt l-Artikolu 8 tal-Konvenzjoni li qiegħed jiġi allegat taħt żewġ aspetti: (a) f' dak li għandu x' jaqsam mal-kwalita` tal-ħajja tar-rikorrenti u (b) f'dak li għandu x'jaqsam mad-dritt li r-rikorrenti jkunu infurmati dwar perikli marbutin mal-asbestos.*

"*47. Għar-rigward ta' dan l-ilment tar-rikorrenti, l-għemil li allegatament wassal għall-vjolazzjoni tal-Artikolu 8 tal-Konvenzjoni kien jikkonsisti fi "l-espożizzjoni għall-asbestos ta' Salvatore Formosa fuq il-post tax-xogħol (li) affettwat b'mod negattiv ferm il-kwalità tal-ħajja tal-istess rikorrenti. Dan l-għemil seta' ipperdura għal xi żmien qabel il-mewt ta' Salvatore Formosa iżda ma kompliex, u ma setax ikompli wara l-mewt tiegħu. Il-fatt li r-rikorrenti setgħu ġew imċaħħda prematurament mill-preżenza tal-istess Salvatore Formosa seta' kien stat ta' fatt iġġenerat bħala konsegwenza u effett tal-vjolazzjoni li kienet ġia kunsmata, iżda ma kienx, u ma setax ikun, il-kontinwazzjoni tal-istess vjolazzjoni għaliex ma kienx ikkawżat minn xi għemili tal-Istat wara d-data li miet l-imsemmi Salvatore Formosa. Għalhekk anke rigward dawn l-ilmenti kienet korretta l-ewwel Qorti meta kkonkludiet li ma setgħetx tieħu konjizzjoni tal-azzjoni minħabba li l-fatti in kwistjoni ġraw kollha qabel it-30 ta' April 1987 u għalhekk josta għall-azzjoni l-Artikolu 7 tal-Att dwar il-Konvenzjoni Ewropea sa fejn l-azzjoni qegħda ssir taħt dak l-Att."*

"Applikati dawn il-prinċipji għal kaz in dezamina għandu jingħad:-

- "Illi Charles Carmelo Bugeja bla dubbju miet kagun tal-marda *malignant mesothelioma* dan effett tal-esposizzjoni tiegħu għal materjal *asbestos*.
- "Illi fil-ħajja lavorattiva tiegħu kien dejjem impjegat mall-Malta Drydocks, fil-bidu ta' tali impieg huwa kien hemm jaħdem bħala *shipwight*, aktar tard spiċċa jaħdem fl-accounts ma l-istess entita'.
- "Illi huwa spiċċa milli impjeġ mat-tarżna **fis-sena 1992**.
- "Illi sakemm marad bil-kanċer il-mejjet kien bniedem attiv, jimxi fit-tul, jieħu ħsieb ġnien imdaqqas tiegħu, ukoll il-maintenance ta' daru. Kien bniedem li ukoll iseġwi l-ġrajjiet kurrenti.
- "Dana kollu spiċċa kif ġie afflit bil-marda tal-kanċer lejn April 2014.
- "Hawn għalhekk spiċċa immur Boffa akkumpanjat mill-attriċi bintu biex jieħu l-kura apposiat, ukoll spiċċa dipendenti fuq l-istess bintu għal qadi.
- "Kien ikun mugugh ħafna f'daru. Ibghati biex jieħu n-nifs.
- "L-aħħħar ħmistax il-gurnata ta' ħajtu ma kiel. Kien fuq l-ossigenu u l-morfina u jisgħol b'mod persistenti.
- "Miet fl-1 ta' Diċembru, 2014.

"Stabbiliti dawn il-punti l-Qorti tara lil mejjet dam jaħdem ġewwa t-tarzna għal żmien sew wara s-sena 1987. Tant li hu spiċċa minn dan l-impieg

fis-sena 1992. Nonostante lil Qorti ma tistax tiddettermina kemm bħala *shipwrigh*t dam espost għal *asbestos*, pero l-esposizzjoni tal-mejjet għal asbestos ċertament kellha effett li pperdurat oltre is-sena 1987.

“**Konsegwentement l-eċċezzjoni ratione temporis in eżami ma tistax treġġi u qegħda tiġi miċħuda.**

“**Mertu.**

“**A.** L-ewwel talba attriċi hija fis-sens li din il-Qorti tiddikjara li fil-konfront tar-rikorrenti ġie vjolat-

> *“Id-dritt ghall-protezzjoni tal-hajja, u li l-hajja ta’ l-individwu ma titqieghedx f’ periklu bla bzonn, ai termini tal-Artiklu 33 tal-Kostituzzjoni ta’ Malta, u ta’ l-artiklu 2 tal-Konvenzjoni Ewropea dwar id-drittijiet tal-Bniedem, applikabbli fil-ukoll lokalment via l-Kap 319.*

“Minn naħa l-oħra l-intimati laqgħu għat-talbiet mressqa billi eċċepew illi:-

> *“(II) Illi fil-mertu u mingħajr preġudizzju għas-suespost, l-esponenti jirrespinġu l-allegazzjonijiet u l-pretensjonijiet tar-rikorrenti bhala insostenibbli stante li fil-konfront tal-esponenti huma infondati fil-fatt u fid-dritt, u dan għas-segwenti raġunijiet li qed jigu elenkati minghajr pregudizzju ghal xulxin:*
> *(i) Illi fl-ewwel lok, ir-rikorrenti għandhom iġibu prova li Charles Bugeja kien fil-fatt espost għall-asbestos waqt li kien jaħdem mal-Malta Drydocks Corporation u li l-marda li kellu kienet allegatament il-konsegwenza u l-kawża unika tal-fatt li hu kien hekk espost;”*

“Tibda l-Qorti biex ġia a priori ttajjar l-ewwel eċċezzjoni mressqa fil-mertu li ma kienx hemm ness bejn ix-xogħol tal-mejjet u l-marda li kienet kagun ta’ mewtu. Irrizulta li l-ħidma ġewwa t-tarzna kienet l-unika xoghol tal-mejjet Bugeja. Daqstant ieħor ħareg ċar mix-xhieda tal-Professur Caacciattolo illi hemm ness xjentifikament konsolidat bejn l-e*xposure* għal għabra ta’ l-*asbesto*s mall-marda li kienet il-kagun tal-mewt ta’ missier l-atturi. Dan jista ukoll faċilment jiġi kkonstatat mir-riċerki misjuba fuq siti appositi tramite l-internet. Fil-fatt mir-riċerka, ġia waħda sempliċi, li din il-Qorti *sua sponte* kienet għamlet, ingħad dan fil-kawza fl-ismijiet **George Spiteri vs Policy Manager tal-Malta Shipyards et.** ġia suriferita-:

> *“Dwar dan in-ness din il-Qorti sua sponte marret ftit oltre minn dak mitqal mill-Profs Cacciattolo, gia fih innifsu hu awtorita’ in materja, jirrizultalha mir-riċerki tagħha dwar dan it-tip ta’ kanċer li; “Malignancies involving mesothelial cells that normaly line the body cavities, including the pleura, peritoneum, pericardium, and testis, are known as malignant mesothelioma. Asbtos, particularly the types of amphibole asbestos known as crocidolite and amosite asbestos, is the principal carcinogen implicated in the pathogenesis of malignant pleural mesothelioma.”*[3]

[3] Medscape 23/04/2014 Winston W.Tan, MD, FACP

Ukoll "Contact with asbestos is the leading cause of mesothelioma cancer, as nearly every patient diagnosed with this aggressive cancer came in contact with it at some point in time. Mesothelioma caused by asbestos exposure commonly occurs occupationally, environmentally or as a result of secondhand exposure."[4]

"**Konsegwentement din il-Qorti tqies din l-eċċezzjoni bħala skorretta u qegħda tiċħadha.**

"**L-eċċezzjonijiet (II)(ii) u (iv).**
"Il-Qorti se tittratta dawn iż-żewġ eċezzjonijiet flimkien minħabba dak li se jingħad aktar tard fir-rigward tal-vjolazzjoni allegata taħt l-artikolu 8 tal-konvenzjoni.

"Dawn jaqraw rispettivament li:-

"*(ii) Illi fit-tieni lok, l-esponenti jirribattu li ħadd mill-intimati odjerni ma qiegħed il-ħajja tar-rikorrenti fil-perikolu jew b'xi mod ċaħħadhom mid-dritt għal ħajjithom u ghalhekk ic-cirkostanzi odjerni ma jirraprezentaw l-ebda ksur tal-Artikolu 33 tal-Kostituzzjoni ta' Malta u/jew tal-Artikolu 2 tal-Konvenzjoni Ewropea;*
...
"*(iv) Illi fir-raba lok u mingħajr pregudizzju, l-esponenti jirrilevaw ukoll li kif saru maghrufa fuq livell internazzjonali r-riskji ta' dan il-materjal, il-legislatur għadda liġijiet biex iwaqqaf l-importazzjoni ta' dan il-materjal, filwaqt li l-amministrazzjoni tat-Tarzna provdiet maskri u tagħmir protettiv lill-ħaddiema u ġie żgurat li jkun hemm ventilazzjoni adegwata għaddejja fuq il-post tax-xoghol;*

"**L-artikolu 33 tal-Kostituzzjoni** jipprovdi hekk:

"(1) Ħadd ma jista' jiġi pprivat mill-ħajja tiegħu intenzjonalment ħlief fl-esekuzzjoni tas-sentenza ta' qorti dwar reat kriminali skont il-liġi ta' Malta li tiegħu jkun ġie misjub ħati.

"*(2) Mingħajr ħsara għal xi responsabbiltà għal ksur ta' xi liġi oħra dwar l-użu ta' forza f'dawk il-każijiet li huma hawnhekk iżjed 'il quddiem imsemmija, persuna ma għandhiex titqies li tkun ġiet ipprivata mill-ħajja tagħha bi ksur ta' dan l-artikolu jekk tmut b'riżultat tal-użu ta' forza daqs kemm tkun raġonevolment ġustifikabbli fiċ-ċirkostanzi tal-każ -*
(a) fid-difiża ta' xi persuna minn vjolenza jew fid-difiża ta' proprjetà;
(b) sabiex jiġi effetwat arrest skont il-liġi jew tiġi evitata l-ħarba ta' persuna detenuta skont il-liġi;
(ċ) sabiex tiġi megħluba rewwixta, insurrezzjoni jew ammutinament; jew
(d) sabiex jiġi evitat l-egħmil minn dik il-persuna ta' reat kriminali, jew jekk tmut minħabba att leġittimu ta' gwerra."

"**L-artikolu 2 tal-Konvenzjoni** jipprovdi hekk:

---
[4] Mesothelioma Causes and Risks Factors: Asbestos Exposure https://www.asbestos.com /mesothelioma/causes.php

"*(1) Id-dritt għall-ħajja ta' kulħadd għandu jiġi protett b'liġi. Ħadd ma għandu jiġi pprivat mill-ħajja tiegħu intenzjonalment ħlief fl-esekuzzjoni tas-sentenza ta' qorti wara li jiġi misjub ħati ta' delitt li dwaru tkun provduta mil-liġi din il-piena.*
(2) Il-privazzjoni tal-ħajja ma għandhiex titqies bħala magħmula bi ksur ta' dan l-Artikolu meta jirriżulta mill-użu ta' forza li ma jkunx aktar minn dak li jkun assolutament meħtieġ:
(a) fid-difiża ta' xi persuna minn vjolenza illegali;
(b) sabiex jiġi effettwat arrest skont il-liġi jew tiġi evitata l-ħarba ta' xi persuna detenuta skont il-liġi;
(ċ) f'azzjoni meħuda skont il-liġi sabiex tiġi megħluba rewwixta jew insurrezzjoni."

"Fil-każ **Jane Agius vs Avukat Ġenerali et deċiż fil-15 ta' Jannar 2015**[5], din il-Qorti diversament preseduta qalet hekk dwar il-prinċipji naxxenti minn dawn l-artikoli:

"Riferibbilment għall-Artikolu 2 tal-Konvenzjoni, hu paċifiku li dan l-artikolu jħaddan aspetti kemm sostantivi kif ukoll proċedurali. Minbarra dan, il-Qorti Ewropea rrikonoxxiet li dan l-artikolu jimponi mhux biss obbligu li l-Istat ma jipprivax persuna arbitrarjament mill-ħajja iżda li l-Istat għandu jieħu dawk l-azzjonijiet jew miżuri pożittivi raġjonevolment mitluba biex tiġi żgurata l-protezzjoni għall-ħajja (positive obligations).

"Huma f'dan is-sens il-kliem tal-Qorti Ewropea fil-każ ***Bljakaj and Others v Croatia*** *tat-18 ta' Settembru 2014*[6]*:*

"...Article 2 enshrines one of the basic values of the democratic societies making up the Council of Europe (see ***McCann and Others v. the United Kingdom****, 27 September 1995, § 147, Series A no. 324). The first sentence of Article 2 § 1 enjoins the State not only to refrain from the intentional and unlawful taking of life, but also to take appropriate steps to safeguard the lives of those within its jurisdiction (see* ***L.C.B. v. the United Kingdom****, 9 June 1998, § 36, Reports of Judgments and Decisions 1998-III; and* ***Osman v. the United Kingdom****, 28 October 1998, § 115, Reports 1998-VIII)."*

"*Hekk ukoll fil-każ* ***Centre for Legal Resources on behalf of Valentin Câmpeanu v. Romania*** *[GC] 11 tas-17 July 2014 il-Qorti Ewropea irriteniet hekk:*

"*The positive obligations under Article 2 must be construed as applying in the context of any activity, whether public or not, in which the right to life may be at stake. This is the case, for example, in the health-care sector as regards the acts or omissions of health professionals (see Dodov, cited above, §§ 70, 79-83 and 87, and* ***Vo v. France*** *[GC], no. 53924/00, §§ 89-90, ECHR 2004-VIII, with further references), States being required to make regulations compelling hospitals, whether public or private, to adopt appropriate measures for the protection of their patients' lives (see* ***Calvelli and Ciglio v. Italy*** *[GC], no. 32967/96, § 49, ECHR 2002-I). This applies especially where patients' capacity to look after themselves is limited (see Dodov, cited above, § 81)*[7]*. "*

---

[5] Rik Nru 33/2014
[6] App.Nru. 74448/12 para 103.
[7] Para 130.

"*…….**Tarariyeva v Russia**[8] deciz fl-14 ta' Dicembru 2006 fejn il-Qorti Ewropea fissret li :*

> "*1. **The Court reiterates that the first sentence of Article 2**, which ranks as one of the most fundamental provisions in the Convention and also enshrines one of the basic values of the democratic societies making up the Council of Europe, **requires the State not only to refrain from the "intentional" taking of life, but also to take appropriate steps to safeguard the lives of those within its jurisdiction**[9] (see, for example, Keenan v. the United Kingdom, no. 27229/95, § 89, ECHR 2001-III).* "

"*…fis-sentenza mogħtija fil-każ ta'* ***Gagiu v Rumanija***[10] *tal-24 ta' Frar 2009 fejn ingħad li:*

> "*2. L'obligation de protéger la vie des personnes détenues implique également de leur dispenser avec diligence les soins médicaux à même de prévenir une issue fatale (Taïs, précité, § 98, et Anguelova c. Bulgarie, no 38361/97, § 130, CEDH 2002-IV). Le manque de soins médicaux appropriés peut constituer ainsi un traitement contraire à la Convention (Huylu, précité, § 58).*"

"*L-intimati jissottomettu li l-artikolu 2 u l-artikolu 33 għandhom jinqraw ad litteram u japplikaw biss għall-privazzjoni intenzjonali tal-ħajja. Jgħidu li għalkemm huwa minnu li l-awtoritajiet tal-ħabs ma vvigilawx uti bonus paterfamilias fuq is-saħħa tal-priġunier Carlos Chetcuti, "pero ma rriżultax li n-nuqqas da parti tal-awtoritajiet kien wieħed intenzjonat" u għalhekk l-Istat m'għandux jitqies li lleda l-jeddijiet sanciti b'dawk l-artikoli.*

"*Il-Qorti ma taqbilx ma' din l-interpretazzjoni li ma ssibx konfort fil-każistika tal-Qorti Ewropea fuq ċitata fejn jinsab ritenut li l-artikolu 2 jimponi obbligazzjoni pożittiva sostantiva u anke proċedurali fuq l-Istat.*

"*F'* ***L.C.B. v United Kingdom***[11] *mogħti fid-9 ta' Ġunju, 1988, il-Qorti Ewropea, wara li ċċitat il-prinċipji ġenerali li jirregolaw l-artikolu 2 qalet hekk:*

> *"...... It has not been suggested that the respondent State intentionally sought to deprive the applicant of her life.* ***The Court's task is, therefore, to determine whether, given the circumstances of the case, the State did all that could have been required of it to prevent the applicant's life from being avoidably put at risk****."*

"*U fil-każ* ***Oneryildiz v Turkey*** *mogħti fit-30 ta' Novembru 2004*[12] *ġie ribadit li -*

> *"In this connection, the Court reiterates that Article 2 does not solely concern deaths resulting from the use of force by agents of the State but also, in the first sentence of its first paragraph, lays down a positive obligation on States to take appropriate steps to safeguard the lives of those within their jurisdiction […]* ***The Court considers that this obligation must be construed as applying in the context of any activity, whether public or***

---

[8] App. nru.. 4353/03
[9] Tipa grassa b'enfasi tal-Qorti
[10] App.Nru. 63258/00
[11] App. Nru. 23413/94
[12] App.Nru. 48939/99

***not, in which the right to life may be at stake, and a fortiori in the case of industrial activities, which by their very nature are dangerous[13]**, such as the operation of waste-collection sites ("dangerous activities" - for the relevant European standards, see paragraphs 59 and 60 above). **Oyal v Turkey** (2010) **Oyal v Turkey** (2010) (Appl. No. 4864/05, 23 March 2010[14]"*

"L-istess prinċipji japplikaw għall-interpretazzjoni tal-artikolu 33 tal-Kostituzzjoni. Għalhekk ingħad mill- Qorti Kostituzzjonali riferibbilment għall-artikolu 33 tal-Kostituzzjoni fil-kawza **Jane Agius vs Avukat Generali et**, suriferita:-

"*L-artikolu 33 tal-Kostituzzjoni "Ir-rikorrenti qed tallega ksur ta' dan l-artikolu flimkien malartikolu 2 tal-Konvenzjoni. Il-kliem tal-artikolu 33 mhuwiex ezattament l-istess bhat-test tal-artikolu 2. L-artikolu 2 jibda bis-sentenza "Everyone's right to life shall be protected by law". Dan il-prinċipju assolut mhuwiex rispekkjat fl-artikolu 33 li jinkorpora biss it-tieni frazi tal-artikolu 2. Wieħed jista' jirraguna li din il-frazi tħalliet barra appozitament u għalhekk l-artikolu 33 jitkellem biss dwar indħil dirett mill-Istat.*

"*Iżda dan l-artikolu għandu jingħata l-istess applikazzjoni bħall-artikolu 2 tal-Konvenzjoni għal diversi ragunijiet. L-ewwel nett hu paċifiku li rresponsabbilita guridika temani mhux biss fuq att pozittiv u dirett, imma anke minn att ta' omissjoni fejn persuna tonqos milli tagħhmel dak li hu mistenni ragonevolment minnha. Att ta' omissjoni jista' jkun leżiv daqs att ta' kommissjoni. "Inoltre, l-obbligazzjoni sanċita bl-artikolu 33 hija waħda essenzjalment tal-protezzjoni tal-ħajja minn azzjonijiet illegali u arbitrarji tal-Istat. Dan jirrikjedi li l-Istat għandu jkun marbut mhux biss milli jindaħal fit-tgawdija ta' tali dritt imma anke li jieħu mizuri pozittivi biex jassigura t-tħaris tad-dritt; altrimenti dan l-artikolu ikun wiehed dgħajjef u ineffettiv."*

"Kif diġa ġie aċċennat fis-suespost, il-prinċipji appena ċitati jissottolinejaw l-obbligu tal-Istat li mhux biss ma jċaħħadx mid-dritt tal-ħajja lil xi persuna b'mod arbitrarju, izda wkoll li jieħu dawk l-azzjonijiet jew miżuri pożittivi u preventivi raġjonevolment meħtieġa sabiex il-ħajja tal-persuni f'dak l-Istat tiġi protetta. Dan ixxejjen awtomatikament id-difiża tal-intimati fl-eċċezzjonijiet tagħhom li ksur tad-dritt għall-protezzjoni tal-ħajja taħt l-artikolu 2 tal-Konvenzjoni iseħħ biss meta tali privazzjoni tkun waħda "ntenzjonata."

"Dan l-obbligu fuq l-Istat li jieħu miżuri protettivi għall-ħarsien tal-ħajja jamplifika ruħu partikolarment f'ċirkustanzi ta' attivitajiet li minn natura tagħhom jimmanifestaw riskju u periklu akbar għall-ħajja tal-bniedem. Dwar dan il-punt il-Qorti Ewropea għad-Drittijiet tal-Bniedem ('QEDB') qalet hekk fil-każ **Prilutskiy vs Ukraine deċiż fis-26 ta' Frar 2015**[15]**-**

"*It entails above all a primary duty on the State to put in place a legislative and administrative framework designed to provide effective*

[13] Tipa grassa b'enfasi tal-Qorti
[14] Para 71.
[15] App no. 40429/08

deterrence against threats to the right to life. This obligation indisputably applies in the particular context of dangerous activities, where, in addition, special emphasis must be placed on regulations geared to the special features of the activity in question, particularly with regard to the level of the potential risk to human lives. Those regulations must govern the licensing, setting up, operation, security and supervision of the activity and must make it compulsory for all those concerned to take practical measures to ensure the effective protection of citizens whose lives might be endangered by the inherent risks.

"*[…..]*

"*The scope of the positive obligation must be interpreted in a way that does not impose an unrealistic or disproportionate burden on the authorities, bearing in mind the difficulties in policing modern societies, the unpredictability of human conduct and the operational choices which must be made in terms of priorities and resources. Accordingly, not every claimed risk to life can entail for the authorities a Convention requirement to take operational measures to prevent that risk from materialising. For the Court, and having regard to the nature of the right protected by Article 2, a right fundamental in the scheme of the Convention, it is sufficient for an applicant to show that the authorities did not do all that could be reasonably expected of them to avoid a real and immediate risk to life of which they have or ought to have knowledge. This is a question which can only be answered in the light of all the circumstances of any particular case (see* ***Osman v. the United Kingdom****, 28 October 1998, § 116, Reports of Judgments and Decisions 1998 VIII).*"

"Speċifikatament b'referenza għall-mertu tal-każ odjern, il-QEDB qalet hekk dwar l-espożizzjoni ta' persuna għall- *asbestos* fil-każ **Brincat and others v Malta** -

"*81. The Court considers that the same obligations may apply in cases, such as the present one, dealing with exposure to asbestos at a workplace which was run by a public corporation owned and controlled by the Government.*

"*82. The Court reiterates that it has applied Article 2 both where an individual has died (see, for example, Öneryıldız, cited above) and where there was a serious risk of an ensuing death, even if the applicant was alive at the time of the application.*"

"Għalhekk fid-dawl ta' dawn il-prinċipji suesposti, l-Qorti tagħmel dawn l-osservazzjonijiet li jgħoddu għall-każ tal-lum -

1. "Kif irriżulta mill-provi mressqa fil-każ odjern Charles Carmelo Bugeja bħala ħaddiem tat-tarzna senjatament bħala *shipwright,* pero mhux eskluss f'xogħol iehor fi ħdan l-istess *shipyard*, kien jaħdem f'ambjent ta' xogħol li esponih għal żmien twil għall-materjal noċiv tal-*asbestos.* Kif ben huwa risapput dan il-materjal kien ferm presenti ġewwa kull *shipyard* minħabba l-użu kopjuz tiegħu ġol-vapuri. Spjega b'mod ċar il-*policy manager* tal-Malta Shipyards kif bdiet tipperkula l-

awareness fuq l-isess materjal ġewwa t-tarzna u x'beda jsir fir-rigward biex isservi ta' protezzjoni lil ħaddiema fi ħdan l-istess entita'. L-istess Joseph Saliba spjega li l-*asbestos* ġewwa t-tarzna kellu varji użi *"...tant li kien ikollna rolls ta' asbestos sheets, l-asbestos huwa tajjeb ħafna biex jilqa' kontra s-sħana, allura konna nuzawh u nqattghu d-drapp, sejjahlu drapp, tal-asbestos biex nagħmlu s-shileding tal-affarijiet. ..Ngħid li kien hemm l-asbestos."*[16] Anzi senjatament jgħid li dan il-materjal ġewwa t-tarzna *"Kien tant poplari.."*[17] Oltre hekk huwa ukoll risaput illi bħala okkupazzjonoi ta' *shipwrigh*t dan ix-xogħol ġia min-natura tiegħu jinvolvi kuntatt kontinwu tal-ħaddiem mal-vapuri fl-istess yards.

2. "Il-periklu għas-saħħa kawżata minn espożizzjoni għall-*asbestos,* partikolarment espożizzjoni prolongata, ġie konfermat f'depożizzjoni dettaljata minn Dr George Peplow.

3. "Kif ġia ingħad bla dubju ġie pruvat illi missier ir-rikorrenti kien eventwalment ġie dijanjostikat bil-marda tal-kanċer – *mesothelioma* li wasslet għall-mewt tiegħu fl-1 ta' Diċembru, 2014;

4. "Il-Professur Joseph Cacciattolo kkonferma n-ness dirett bejn dan it-tip ta' kanċer u l-espożizzjoni għall-*asbestos;*

5. "Din il-Qorti diversament preseduta fil-każ **Carmena Fenech et vs Chairman tal-Malta Drydocks noe deċiż fis-6 ta' Diċembru 2006**[18] li kien jikkonċerna mewt ta' ex-ħaddiem tat-Tarzna kawża ta' *malignant mesothelioma* b'riżultat ta' espożizzjoni għall-*asbestos* kienet ukoll ikkonstatat hekk:

6. "Jokkorri forsi f' dan l-istadju u qabel kull konsiderazzjoni oħra illi jsiru ċerti riljievi mediċi in materja tax-xorta ta' marda kkuntrattata mid-decujus Joseph Fenech u li ġabet id-deċess tiegħu. Dan kemm mir-riċerka kondotta mill-Qorti u l-aktar mix-xhieda tal-mediċi prodotti mill-atturi:-

(i) "Malignant mesothelioma" huwa tumur "aggressiv immens" u "rari", pero` komuni ħafna f'min hu espost għall-asbestos. Infatti hu kkagunat minn "exposure kontinwu" għall-asbestos fibres;

(ii) Jinsab provvdut fil-letteratura medika illi "asbestos fibres are amongst the smallest occurring types of mineral and are indestructable. If inhaled the fibres can collect in the lungs. The body's defences cannot prevent them penetrating deep into the lung tissue where they often make their way to the pleure and can trigger genetic mutations which can eventually cause a cell to become malignant." Dan kollu hu sopportat mir-riżultanzi ta' l- awtopsja;

[16] Fol 433
[17] Ibib.
[18] Cit Nru 1427/97

(iii) "L-effetti noċivi ta' din l-esposizzjoni għall-asbestos jiżviluppaw wara ħafna żmien; ġieli 10 snin u ħafna drabi bejn 20 u 40 sena. Skond Dr. Emanuel Farrugia (fol. 142), "dan it-tumur ikun dormant għal ħafna snin imbagħad qisu jqum f'daqqa. Meta jqum, il-prognosis huwa bleak";

(iv) "*Prodotti manifatturati minn asbestos huma installati anke fil-vapuri, ad eżempju, "pipe lagging systems". Tali tagħrif dwar il-prodotti, u hekk ukoll il- konoxxenza dwar il-konsegwenzi noċivi minn kuntatt jew esposizzjoni għalihom, ma jidherx, fuq diskors ix-xhud preċedenti, li huma aljieni fostna"*;

7. "Mill-provi mressqa ma rriżultaw ebda fatturi esterni oħra li setgħu ikkawżaw jew ikkontribwew għal dawn il-konsegwenzi fuq saħħet Charles Carmelo Bugeja, aktar u aktar għax jirrizulta illi <u>tul ħajtu kollha</u> huwa kien dejjem ħaddiem ġewwa l-Malta Drydocks u fuq barra għex ħajja normali b'attvita' normali u solita.

8. "Il-Qorti tirritjeni il-konklużjoni tagħha illi l-kanċer *malignant mesothelioma* li bih marad u eventwalment miet Bugeja kien riżultat dirett tal-espozizzjoni tiegħu għall-effetti noċivi tal-*asbestos* fil-kors tal-ħajja lavorattiva tiegħu;

9. "Ġie muri wkoll li għal għexieren ta' snin, kien hemm għarfien dwar ir-riskji għas-saħħa relatati mal-*asbestos.* Il-Profs Cacciattolo jgħid li evidenza xjentifika li tassoċja l-espożizzjoni għall-*asbestos* mal-kanċer tirrisali ghas-sena 1938. U **fl-1960, in-ness bejn l-*asbestos* u *pleural mesothelioma* kien ġie ndikat fil-bullettin mediku tal-Ingilterra, liema bulletin kien popolari mat-tobba Maltin**. **<u>Dan il-fatt ma giex kontradett</u>**. Minn naħa l-oħra Dr George Peplow jikkonċedi li lejn l-aħħar tas-sittinijiet, żgur li f'Malta kien diġa' hawn għarfien dwar l-effetti tal-*asbestos* tant li fl-Universita' kienu ttieħdu xi miżuri preventivi;

10. "Bħala fatt għalhekk huwa ċar, u għal dan l-intimati odjerni m'għandhom ebda skuża, illi fil-perjodu li Charles sive Carmel Bugeja kien qiegħed jiġi espost għall-*asbestos* fuq il-post tax-xogħol tiegħu, l-għarfien għall-Awtoritajiet Maltin dwar il-perikli għas-saħħa assoċjati mal-*asbesto*s kien ġia ezistenti u l-informazzjoni dwar in-ness bejn it-tip ta' kanċer li qabad lir-rikorrent u l-espożizzjoni għall-*asbestos* kienet **ġia** disponibbli għalihom, pero ma ttieħedet ebda azzjoni immedjata;

11. "Tant li nonostante dan l-għarfien l-Istat Malti xorta ma ħax miżuri preventivi adegwati biex jipproteġu s-saħħa tal-ħaddiema, tant li l-mejjet Charles Bugeja fost persuni oħra li almenu l-każ tagħhom spiċċa quddiem il-Qrati, spiċċa maż-żmien ikkontratta kanċer, li kkawża bla dubju l-mewt tiegħu. Mhux biss l-informazzjoni disponibbli għall-Istat damet wisq snin biex ġiet trasmessa lill-pubbliku talli anke mill-lat leġislattiv l-istess Stat ħalla **snin sħaħ** jgħaddu qabel beda ħa azzjonijiet konkreti biex jindirizza l-kwistjoni tal-effetti ħżiena li l-*asbestos* ikollu fuq is-saħħa tal-bniedem. Infatti l-Qorti tinnota li kien **biss** fis-**27 ta' Settembru 1994** li saru **Regolamenti dwar il-**

Projbizzjoni ta' Importazzjoni ta' Fibri ta' l-*Asbesto*s (S.L.37.11) permezz ta' liema ħadd ma seta' jimporta ġewwa Malta jew joħroġ minn depot fibri sfużi tal-*asbestos*. Imbagħad kien l-**Att dwar l-Awtorita' ghas-Sahha u s-Sigurta' fuq il-Post tax-Xoghol tas-17 ta' Novembru 2000** (Kap.424 tal-Ligijiet ta' Malta) u l-legislazzjoni sussidjarja li taqa' taħtu, li ndirizza direttament il-protezzjoni tal-haddiema mill-espożizzjoni għall-*asbestos*. Dan primarjament permezz tar-**Regolamenti dwar il-Protezzjoni tal-Ħaddiema mir-Riskji li jinħolqu meta persuna tkun esposta għall-asbestos fuq il-Post tax-Xogħol (A.L.123 tal-2003 u A.L 323 tal-2006),** żmien li fih il-mejjet Bugeja kien diġa ilu snin li rtira mix-xogħol. Għal kull buon fini jiġi nnutat ukoll li fit-**28 ta' Ġunju 2002** kienu għaddew ir-**Regolamenti dwar Prevenzjoni u Tnaqqis ta' Tniggis tal-Ambjent mill-Asbestos** (S.L. 549.18);

12. "Huwa minnu li l-Istat mhuwhiex tenut jagħmel l-impossibbli u m'għandux jiġi mgħobbi b'obbligi spropozjonati jew li mhux realistiċi. Iżda żgur li dan mhux il-każ fis-sitwazzjoni in deżamina. Mhuwhiex il-kompitu tal-Qorti li tghid hi x'missu għamel l-Istat f'dawn iċ-ċirkustanzi iżda huwa ċar li, kif ingħad, bl-għarfien li kellu l-Gvern fl-epoka li kien għadu jaħdem Bugeja, l-istess Stat kien f'qagħda li jevalwa l-ħtieġa u jipprovdi miżuri adegwati li jipproteġu l-ħajja tal-ħaddiema fit-tarzna bħal ma kien missier ir-rikorrenti u ta' kull min f'Malta bħalhom kien espost għall-effetti tal-*asbestos* inkluż fuq il-post tax-xogħol;

13. "Il-Qorti tqis li anke f'dan il-kaz għandha tagħmel ukoll referenza estensiva għall-konklużjoni tal-Qorti Ewropea fil-kuntest tad-dritt għall-ħajja fil-każ **Brincat and others v Malta** u dan b'referenza għall-argumenti sostanzjalment simili għal dawk tal-lum li kienu imressqa mill-applikanti u mill-Gvern f'dak il-każ:

> "*104. [….] the Court considers it established that the applicants ……were exposed to asbestos during their careers as employees at the ship repair yard run by the MDC. Indeed, while admitting that all workers were exposed to some extent, the Government contended that after they had become aware of the relevant dangers, they had ensured that the applicants were not made to work on asbestos-laden ships, without submitting what other possible functions or work they had been assigned at their place of work or any details regarding the dates when they had ceased to work with such material. Given the information and documents available, the Court finds no reason to doubt the applicants' assertions as to their working history.*
>
> "*105. The Court must also consider whether the Government knew or ought to have known of the dangers arising from exposure to asbestos at the relevant time (from the entry into force of the Convention for Malta in 1967 onwards) (see, in a different context, O'Keeffe v. Ireland [GC] no. 35810/09, 28 January 2014, §§ 152 and 168). In this connection the Court notes that the Government implicitly admitted to have known of these dangers in or around 1987, as they stated that as soon as they had become aware of the dangers associated with asbestos, laws were enacted to protect employees from these dangers as early as 1987.*

Nevertheless, given that Mr Attard had left the dry docks in 1974, the Court must examine whether at the time while he was exposed, that is, at least in the early 1970s, the Government knew or ought to have known of the relevant dangers. The Court acknowledges that the ILO Asbestos Recommendation and subsequent Convention which contained the minimum standards applicable concerning the use of asbestos were adopted in 1986. Nevertheless, as in many cases, the adoption of such texts comes after considerable preparatory work which may take significant time, and in the ambit of the ILO after having undertaken meetings with representatives of governments, and employers' and workers' organisations of all member countries of the organisation. They are usually preceded by a number of guidelines, and before concrete proposals can be made there is a thorough search for a consensus between the stake holders, namely public authorities as well as employers and workers. It is also common knowledge that the issues surrounding asbestos have been greatly debated amongst stakeholders all over the world, and that given the interests involved, particularly economic and commercial ones, acknowledging its harmful effects has not been easy. In this connection the Court observes that up to this date a number of countries have not yet banned the substance and only thirty-five countries out of the one hundred and ninety-eight United Nations Member States have ratified the Asbestos Convention. It appears logical, that this cannot be taken to mean that the dangers of asbestos are today still unknown.

"*106. Thus, as to whether the Maltese Government knew or ought to have known in the early seventies, the Court must rely on other factors, most evident amongst them being objective scientific research, particularly in the light of the domestic context. The Court takes account of the list, submitted by the applicants, which contains references to hundreds of articles or other publications concerning the subject at issue published from 1930 onwards - many of them taken from reputable British medical journals. The Court observes that medical studies at the then Royal University of Malta were modelled on, and followed closely upon, the corresponding United Kingdom system, with many graduates in medicine continuing their studies in England and Scotland. Particularly in view of this situation, even accepting the Government's argument - that is, that information was at the time not as readily available as it is today - it is inconceivable that there was no access to any such sources of information, at least, if by no one else, by the highest medical authorities in the country, notably the Chief Government Medical Officer and Superintendent of Public Health (as provided for in the, now repealed, Department of Health (Constitution) Ordinance, Chapter 94 of the Laws of Malta, see paragraph 42 above). In fact, according to Maltese law it was precisely the duty of the Superintendent of Public Health to remain abreast of such developments and advise the Government accordingly. The Court, further, observes that it has not been submitted that there had been any specific impediment to access the necessary information. Furthermore, the Government failed to rebut the applicants' assertion with any signed statement by a medical expert or authority, who could have attested that the medical professionals in the country were, in or around the 1970s, unaware of these worrying medically related findings at the time. Moreover, the Pellicano judgment by the Commercial Court (see paragraph 35 above) is in itself an implicit acknowledgement by a*

domestic court that in the years preceding Mr Pellicano's death in 1979 the authorities knew or ought to have known of the dangers of working with asbestos and that they had failed to provide adequate health and safety measures in that respect. Against this background, the Court concludes that for the purposes of the present case, it suffices to consider that the Maltese Government knew or ought to have known of the dangers arising from exposure to asbestos at least as from the early 1970s.

"*107. As to the fulfillment of the ensuing obligations, as stated above, the respondent Government claimed that as soon as they had become aware of the dangers associated with asbestos, laws were enacted to protect employees from these dangers and this as early as 1987 by means of the Work Place (Health, Safety and Welfare) Regulations. It follows that, by Government's admission, up until 1987 no positive action was taken in the nearly two decades (four years in the case of Mr. Attard who left the MDC in 1974) during which the applicants had been exposed to asbestos. 108. As to the steps taken after 1987, the Court firstly notes that the mentioned regulations make no reference to asbestos, unlike the later legislation which was enacted for that precise purpose. Consequently, it is difficult to accept the Government's argument that the Work Place (Health, Safety and Welfare) Regulations were the first proactive attempt to safeguard the applicants against these dangers by means of legislation.*

"*109. However, even assuming that the Work Places (Health, Safety and Welfare) Regulations were indeed a legislative reaction to the dangers of asbestos exposure and that, therefore, the Government treated asbestos as falling into the category of a "toxic material" or "dangerous substance" for the purposes of that legislation, the Court notes the following. In accordance with Regulation 16, no employer may use or suffer to be used any chemical or material which is toxic without the approval of the Superintendent of Public Health. The Government did not find it expedient to explain whether such approval had been sought or given for asbestos and, if so, on what grounds. Even if approval was given, by the Government's implicit admission, asbestos continued to be used and employees continued to work on it. Pursuant to Regulation 18, it was the duty of the employer to ensure that the atmosphere in workrooms in which potentially dangerous or obnoxious substances were handled or used was tested periodically to ensure that, inter alia, toxic or irritating fibres were not present in quantities that could injure health, and to maintain an atmosphere fit for respiration. Moreover, no work should have been carried out unless such tests had been done. Again, the Government have not indicated that any such tests had ever been carried out in the workrooms (or elsewhere) where the applicants, like the other employees, had been exposed to asbestos. Apart from the above-mentioned regulations (16 and 18), the Work Places (Health, Safety and Welfare) Regulations made no provision for any other practical measures which could or should have been taken in order to protect the applicants, nor were there any provisions concerning the right to access information. It was only the legislation enacted in 2003 and 2006 which introduced such measures, including (but not limited to) the duty to provide the applicants and people in their situation with information about the risks to health and safety which they were facing.*

"*110. The Court considers that enacting specific legislation fifteen years after the time in the mid-1980s when the Government accept that they were aware of the risks can hardly be seen as an adequate response in terms of fulfilling a State's positive obligations. Furthermore, by the time the 2002, 2003 and 2006 legislation had been enacted and came into force (see paragraphs 33 and 34 above), the applicants had little if anything to gain since the timing coincided with the end of their careers, when they were leaving or had already left Malta Drydocks (see paragraph 6 above).*

"*111. Consequently, from the information provided, it is apparent that from the mid-1980s to the early 2000s, when the applicants (except for Mr Attard) left the MDC, the legislation was deficient in so far as it neither adequately regulated the operation of the asbestos-related activities nor provided any practical measures to ensure the effective protection of the employees whose lives might have been endangered by the inherent risk of exposure to asbestos. Moreover, even the limited protection afforded by that legislation had no impact on the applicants since it appears to have remained unenforced.*

"*112. The Court considers that, while there is a primary duty to put in place a legislative and administrative framework, it cannot rule out the possibility, a priori, that in certain specific circumstances, in the absence of the relevant legal provisions, positive obligations may nonetheless be fulfilled in practice. In the present case, however, the only practical measure that appears to have been taken by the State, as the employer, was to distribute masks, on unspecified dates and at unspecified intervals (if distributed repeatedly at all). The Court notes in this connection that the apparently disposable masks (which were shown to the Court) were considered by experts in the Pellicano case to be of "inadequate quality" and "did not take sufficient account of the state of scientific knowledge about the subject matter at the relevant time" (see paragraph 33 above). These findings are sufficient for the Court to conclude that such practical attempts left much to be desired."*

"A skans ta' ripetizzjoni inutli l-Qorti tabbraċċja u tagħmel tagħha l-kunsiderazzjonijiet tal-QEDB appena ċitati.

"**Fid-dawl tal-kunsiderazzjonijiet kollha suesposti l-Qorti ssib ksur tad-drittijiet fundamementali tal-artikolu 2 tal-Konvenzjoni u tal-artikolu 33 tal-Kostituzzjoni u tilqa' ghalhekk l-ewwel talba tar-rikorrenti.**

"**Għall-istess raġunijiet sejrin jiġu respinti eċċezzjonijiet tal-intimati f'dan ir-rigward msemmija**.

"**B. It-tieni u it-tielet talba attriċi huma fis-sens li hemm ksur ta' l-artikolu 8 tal-Konvenzjoni Ewropea applikati lokalment via l-Kap 319 tal-Ligijiet ta' Malta, ukoll fit-terminu ta' l-istess artikolu ksur ghad-dritt tal-ħajja pero f'dak li għandu x'jaqsam mad-dritt ta' informazzjoni dwar perikoli marnbutin ma l-*asbestos.***

"Fl-eċċezzjoni f'dan ir-rigward l-intimati jgħidu illi:-

"*(iii) Illi fit-tielet lok, la l-Artikolu 8 u lanqas ebda artikolu ieħor fil-Konvenzjoni Ewropea u fil-Kostituzzjoni ta' Malta ma jistabilixxi xi dritt fundamentali t'informazzjoni dwar perikli assoċjati mal-asbestos jew ma' kwalunkwe materjal ieħor kif qed jippretendu r-rikorrenti u għalhekk iċ-cirkostanzi odjerni lanqas ma jirraprezentaw xi ksur tal-Artikolu 8 tal-Konvenzjoni Ewropea;*

"**L-artikolu 8 tal-Konvenzjoni** jipprovdi hekk:

"*(1) Kulħadd għandu d-dritt għar-rispett tal-ħajja privata tiegħu u tal-familja tiegħu, ta' daru u tal-korrispondenza tiegħu.*

"*(2) Ma għandux ikun hemm indħil minn awtorità pubblika dwar l-eżerċizzju ta' dan id-dritt ħlief dak li jkun skont il-liġi u li jkun meħtieġ f'soċjetà demokratika fl-interessi tas-sigurtà nazzjonali, sigurtà pubblika jew il-ġid ekonomiku tal-pajjiż, biex jiġi evitat id-diżordni jew l-egħmil ta' delitti, għall-protezzjoni tas-saħħa jew tal-morali, jew għall-protezzjoni tad-drittijiet u libertajiet ta' ħaddieħor."*

"Naraw li l-awturi Harris, O'Boyle and Warbrick jgħidu hekk dwar dan l-artikolu fil-ktieb tagħhom **Law of the European Convention on Human Rights**:

"*Article 8 places on States the obligation to respect a wide range of personal interests. Those interests – 'private and family life, home and correspondence' – embrace a variety of matters….In its application of Article 8, the Court has taken a flexible approach to the definition of the individual interests protected, with the result that the provision continues to broaden in scope….*

"*[….]*

"*The terms of Article 8(2) make it clear that the state must refrain from arbitrary interference with everyone's private and family life, home and correspondence. This obligation not to engage in 'arbitrary action' is an obligation of the classic negative kind, described by the Court as the 'essential object' of Article 8*[19]*."*

"L-ewwel ilment tar-rikorrenti f'dan il-kuntest huwa li l-esposizzjoni ta' Charles Carmelo Bugeja għall-asbetos affettwat negattivament il-kwalita' ta' ħajja kemm tiegħu kif ukoll tal-familjari tiegħu peress li huwa sofra l-konsegwenzi tal-mard li huwa kkuntratta kaġun tal-esposizzjoni għall-*asbestos*, għall-liema jaħtu l-intimati. Ukoll, ir-rikorrenti jsostnu, u dan ħareg tant ċar mix-xhieda tar-rikorrenti Charles iben il-mejjet, li spejga ben sew kif il-kwalita' ta' ħajja tagħhom bħala familja ġiet affetwata avversament bil-marda u l-mewt ta' missierhom.

"Jatribwixxu dan l-obbligu minhom invokat ukoll bħala wieħed inkombenti fuq l-istat, wieħed ta' livell vertikali lejn iċ-cittadin n kwantu

[19] Fol 361-362

l-istat huwa mghobbi b'dan d-dover versu ċ-ċittatdin li jipprovdi legislazzjoni apposita, mizuri sikuri ukoll infomazzjoni effiċjenti u suffiċjenti illi jassiguraw il-protezzjoni u l-infomazzjoni adekwata għall-protezzjoni tal-ħajja.

"Dwar dawn l-ilmenti a tenur tal-artikolu 8 tal-Konvenzjoni l-Qorti tqis li, kif anke konfermat mill-ġurisprudenza lokali kif ukoll dik tal-Qorti Ewropea fil-każ **Brincat and others v Malta**, f'ċirkustanzi li jirrigwardaw persuni milquta mill-marda li qabdet ukoll lil Bugeja u li miet kaġun tagħha, il-kunsiderazzjonijiet tal-Qrati dwar il-ksur tad-dritt fundamentali tagħhom għall-protezzjoni tal-ħajja jassorbu fihom il-kunsiderazzjonijiet li jistgħu jolqtu l-ilment ta' ksur tad-dritt għar-rispett għall-ħajja familjari kif protett bl-artikolu 8 tal-Konvenzjoni.

"Minn dan isegwi li la fil-każ odjern din il-Qorti diġa sabet ksur tad-dritt fundamentali għall-protezzjoni tal-ħajja a bażi tal-artikolu 2 tal-Konvenzjoni u l-artikolu 33 tal-Kostituzzjoni, ma jibqax aktar lok li jiġu eżaminati l-lanjanzi tar-rikorrenti taħt l-artikolu 8 tal-Konvenzjoni.

"Fil-każ suċċitat fl-ismijiet **Mary Grace Farrugia et vs Tabib Principali tal-Gvern (Saħħa Pubblika) et** il-Qorti qalet hekk -

> "*Fil-każ ta` Brincat (op. cit.) ingħad ukoll :-*
>
> > *"85. However, in the context of dangerous activities, the scope of the positive obligations under Article 2 of the Convention largely overlaps with that of those under Article 8 (see Öneryıldız, cited above, §§ 90 and 160). The latter provision has allowed complaints of this nature to be examined where the circumstances were not such as to engage Article 2, but clearly affected a person`s family and private life under Article 8 (see López Ostra v. Spain, 9 December 1994, Series A no. 303-C and Guerra and Others, cited above)."*
>
> "*Il-konklużjoni kienet illi fil-każ tal-ħaddiema li mietu bil-mesiothelioma l-ilment tagħhom kellu jiġi trattat fil-kuntest ta` vjolazzjoni tal-Art 2 mentri fil-każ tal-ħaddiema illi mardu bil-mesiothelioma l-ilment kellu jiġi trattat biss fl-ambitu tal-Art 8. Din il-Qorti tikkondividi l-linja traċċjata mill-ECHR u sejra tqis il-mewt ta` Andrew Psaila – għar-raġunijiet fuq esposti – bħala vjolazzjoni tal-Art 2 mhux tal-Art 8."*

"Każijiet oħra riċenti li segwew din il-linja ta' ħsieb huma –

"**Anna Camilleri et vs Tabib Prinċipali tal-Gvern et deċiż fl-10 t'April 2018**[20]

"**Emanuela Caruana et vs Tabib Prinċipali tal-Gvern (Saħħa Pubblika et) deċiż fit-28 ta' Frar 2018**[21]**.**

"**Josephine Mallia et vs Tabib Prinċipali tal-Gvern et deċiż fil-15 t'Ottubru 2018**[22]**.**

---

[20] Rik 53/17
[21] Rik nru 22/17
[22] Rik 34/17

"**Għalhekk il-Qorti sejra tastjeni milli tieħu konjizzjoni ulterjuri tat-tieni u t-tielet talba tar-rikorrenti u konsegwentement tagħmel l-istess fir-rigward ta' l-eċċezzjonijiet relevanti**.

"**C**. **Ir-raba' talba attriċi hija biex jiġi kwantifikat kumpens xieraq bħala rirmedju għal ksur tad-drittijiet supra indikati jew liema minnhom, mentri l-ħames talba attriċi dik biex jiġi likwidat dan il-kumpens u konsegwentement is-sitt talba li tordna li l-ammont hekk likwidat bħala riemdju pekunjarju jiġi mħallsa lir-rikorrenti individwalment.**

"**Għal dawn it-talbiet l-intimati jirrispondu li kwalunkwe talba għal ħlas ta' kumpens fil-konfront tagħhom hija nfondata. Ukoll li jekk il-Qorti ssib skur allura talli dikjarazzjoni għandha tkun rimedju sufficjenti**.

"Ikkonsidrat

"Illi l-argument tar-rikorrenti huwa lil Qorti m'għandhiex bħala fattur prinċipali n kwantu għad-determinazzjoni tar-rimedju pekunjarju tistrieħ fuq l-eta' tal-mejjet. Dan ovvjament joħrog mill-fatt lid-deċujus kien ta' eta' piutost avvanzata meta miet, ċioe' dik ta' 83 sena. Jinvokaw il-prinċipju ta' ***auctoritas rerum similiter iudicatarum*** u ċertezza tad-dritt fil-konfront ta' l-istess riemdju pekunjarju. Jissugerixxu bħala somma idonea dik ta' €30, 000. Jorbtu dan l-ammont li għandu jiġi likwidat anke mall-livell ta' l-ghexien tal-ħajja tal-pajjiz.

"Da parti tagħhom l-intimati jirribattu din it-talba billi jargumentaw illi r-rikorrenti naqsu milli jsemmu fatturi saljenti bħala fatt illli missierhom kien ilu ritirat għal tnejn u ghoxrin sena qabel ma ġiet afflitt bil-marda tal-kanċer ukoll illi kienu rċevew ġia somma sostanzjali bħala kumpens għal akkadut mis-soċjeta Amerikana kif der resto xehed Jesmond Marshall.

"Biex tiġi sovuta din il-vertenza din il-Qorti għal darb'oħra se tistrieħ fuq it-tgħallim ġurisprudenzjali lokali, għalhekk ingħad fid-deċizzjoni tal-Qorti Kostituzzjonali fl-ismijiet **John Formosa et. vs Tabib Prinċipali tal-Gvern. Et.**[23]

> "*Konsiderazzjonijiet ta' din il-Qorti*
>
> "*22. Fl-aggravju tagħhom ir-rikorrenti jilmentaw dwar il-quantum tal-kumpens moghti mill-ewwel Qorti fl-ammont ta' €21,000.*
>
> "*Qabel xejn għal dak li jirrigwarda l-prinċipji affermati mill-gurisprudenza lokali u dik ta' Strasburgu dwar ir-rimedju, kemm dwar in-natura tiegħu kif ukoll l-ammont tal-kumpens, din il-Qorti, a skans ta' repetizzjoni inutili, tagħmel referenza għall-konsiderazzjonijiet legali magħmula minnha fis-sentenzi mogħtija llum fil-kawzi fl-ismijiet* ***Anthony Farugia***

[23] Op. Cit.

v. Tabib Principali tal-Gvern*1 u* ***Maria Rosaria Fenech v. Tabib Principali tal-Gvern****.*

"*23. Il-Qorti tosserva ulterjorment li llum, u minħabba l-fattispecje tal-kaz odjern, din il-Qorti taqbel ma dak osservat mill-Qorti ta' Strasburgu* ***Brincat and others v. Malta****3 fejn, filwaqt li tat tifsira aktar wiesa' tal-portata tar-rimedju "pekunjarju" mitlub fil-proċeduri f'Malta f'dak il-kaz, ġie riaffermat li fil-kazijiet ta' lezjoni tal-Artikoli 2 u 3 u possibilment, f'cirkostanzi applikabbli, tal-Artikolu 8 tal-Konvenzjoni, għandu dejjem ikun possibli bħala rimedju l-ħlas ta' danni mhux pekunjarji.*

"*24. Din il-Qorti tinnota illi l-ewwel Qorti fis-sentenza preliminari tagħha tad-19 a' Novembru, 2014, kienet ċaħdet l-eċċezzjoni preliminari sollevata mill-intimati li r-rikorrenti ma kienux ezawrew ir-rimedji ordinarji ezistenti. Madankollu jiġi osservat li r-rikorrenti ma ressqu l-ebda prova f'din il-kawza, għajr ghall-eta` tal-vittma meta miet, bħala substratt fattwali tat-talba tagħhom li jiġu likwidati danni pekunjarji. Huwa evidenti għalhekk, li r-rimedju meritu ta' dan l-appell għandu jkun limitat biss f'dak non-pekunjarji ossia danni morali.*

"*25. Infatti, din il-Qorti tosserva illi minkejja illi fil-ħames talba tagħhom fir-rikors promotur, ir-rikorrenti talbu illi tingħata ordni sabiex l-ammont likwidat bħala rimedju pekunjarju jitħallas lilhom, ma jirrizultax illi l-aggravju tagħhom jinsab iccentrat fuq in-nuqqas tal-ewwel Qorti li tillikwida danni pekunjarji. Evidentement, ir-rikorrenti llimitaw l-ewwel aggravju tagħhom għall-konsiderazzjoni li l-quantum tad-danni morali likwidat mill-ewwel Qorti, tant huwa baxx illi huwa diskriminatorju meta mqabbla ma' danni non-pekunjarji mogħtija f'kazijiet simil*

"*26. Skont ir-rikorrenti, l-ewwel Qorti ma ħaditx kont tal-quantum tal-kumpens likwidat mill-Qorti Ewropea fil-kaz ta'* ***Brincat and others v. Malta****. Din il-Qorti tosserva illi f'dan il-kaz appena ċitat, il-Qorti Ewropea llikwidat kumpens non-pekunjarju fis-somma ta' €9,000 għal-lezjoni tal-Artikolu 2 u 8 tal-Konvenzjoni fil-kaz ta' diversi vittmi li, għalkemm ġie stabbilit li saħħithom ġiet affettwata negattivament u serjament b'espozizzjoni għall-asbestos, kienu għadhom ħajjin meta ġie deċiz il-kaz. Ir-rikorrenti jagħmlu wkoll referenza għall-kaz fl-ismijiet* ***Mary Grace Farrugia et v. Tabib Principali tal-Gvern et*** *dċciz mill-Qorti Kostituzzjonali fil-31 ta' Jannar, 2017, fejn il-kumpens li ngħata, bħal fil-kaz ta'* ***Brincat v. Malta****, kien ta' €30,000.*

"*27. il-Qorti taqbel mar-rikorrenti illi ċ-ċirkostanzi ta' dawn iż-żewg kazijiet citati minnhom fir-rikors tal-appell, huma analogi għal dawk tal-kaz odjern fil-mertu ċentrali tagħhom inkwantu fit-tliet kazijiet, il-vittmi kollha kienu eks-impjegati tal-Malta Drydocks, kienu jaħdmu fl-istess perijodu ta' żmien bħala ħaddiema ġewwa t-tarzna, kienu kollha esposti għall-asbestos fuq il-post tax-xogħol tagħhom, u lkoll mietu b'kundizzjonijiet li kienu kagun tal-espozizzjoni kontinwa tagħhom għal asbestos. Il-Qorti tosserva li, dawn il-kriterji, magħdud magħhom ukoll it-tul taż-żmien tal-marda li l-vittmi sofrew qabel ma' mietu, u l-anzjeta u s-sofferenza tal-familjari tal-vittma kif ukoll, sa ertu punt, l-eta` tal-vittma, huma fatturi relevanti biex jiġi likwidat kumpens għal danni non-pekunjarji lill-eredi tal-vittmi.*

"28. Din il-Qorti tħoss li huwa importanti li jiġi spjegat u senjalat li l-fattur tal-eta` tal-mewt tal-vittma għandu piz qawwi fil-komputazzjoni tal-kumpens, għax għandu jirrizulta ċar li, hemm differenza kbira bejn il-kaz fejn il-marda qerrieda tkun ħakmet persuna f'eta` relattivament zgħira bħal ngħidu ahna 60 sena ċirca u fil-kaz fejn il-marda tkun ħakmitu meta l-persuna kienet qabzet is-70 sena. Meta l-vittma jkun ġie privat minn ħajtu f'eta` relattivament zgħira, il-familjari tiegħu jkunu gew privati mill-prezenza u mill-kumpanija tiegħu għal numru ta' snin li kieku ma ħakmitux il-marda, u hekk ġara fil-kaz odjern fejn Salvatore Formosa miet ta' 62 sena.

"29. Fattur ieħor li fil-fehma ta' din il-Qorti għandu jiġi senjalat fil-komputazzjoni tal-kumpens huwa t-tul taż-żmien li matulu l-vittma dam isofri mill-marda, f'liema perijodu wkoll il-familjari tiegħu jkunu sofrew anżjeta` u dwejjaq meta kienu jaraw lil missierhom ibati, minħabba l-marda, sakemm miet. Iżda fil-kaz odjern hija manifestament mankanti l-prova ta' kif u f'liema grad il-marda affettwat lil John Formosa u kemm ipperdurat il-marda qabel ma eventwalment miet. Ma tressqet l-ebda prova fir-rigward mir-rikorrenti, u dan in-nuqqas mingħajr dubbju kellu effett fuq kif l-ewwel Qorti waslet għad-deċizjoni tagħha. Ukoll, għalkemm f'ċirkostanzi normali l-marda u l-konsegwenti mewt minn dik il-marda ta' Salvatore Formosa probabbilment ikkagunat anżjeta` u tbatija kbira lilu u lill-familjari tiegħu jew uhud minnhom, ma tressqet l-ebda prova dwar in-natura ta' tali konsegwenzi. Lanqas ma jirrizulta kemm ir-rikorrenti kien f'relazzjoni viċina mal-vittma.

"30. Għalhekk, anke tenut kont ta' kazijiet analogi deċizi minn din il-Qorti u anke mill-Qorti Ewropea, tenut kont min-naħa waħda tal-eta` relattivament zgħira tal-vittma meta miet u minn naħa l-oħra tenut kont tan-nuqqas ta' provi fir-rigward ta' kemm ipperdurat il-marda u tan-nuqqas tal-provi dwar it-tip ta' relazzjoni li dan kellu mal-familjari tiegħu, din il-Qorti ma tara ebda raguni valida għaliex għandha tiddisturba l-apprezzament tal-provi magħmul mill-ewwel Qorti u tiddipartixxi mill-konkluzjoni raggjunta minnha fil-komputazzjoni tal-quantum tad-danni morali mogħtija minnha.

"31. Għaldaqstant l-aggravju mhuwiex gustifikat u qed jiġi respint".

"Ukoll fil-każ **Emanuela Caruana et vs Tabib Prinċipali tal-Gvern (Saħħa Pubblika) ukoll deċiż fil-5 t'Ottubru 2018** il-Qorti Kostituzzjonali qalet hekk dwar il-likwidazzjoni tad-danni –

"19. Fl-ewwel lok hija f'lokha l-osservazzjoni li l-proċeduri odjerni huma prinċipalment diretti sabiex jindirizzaw il-leżjoni kostituzzjonali jew konvenzjonali subita mir-rikorrenti fid-drittijiet fundamentali tagħhom, preċiżament, f'dan il-każ, id-dritt protett bl-Artikolu 33 tal-Kostituzzjoni u l-Artikolu 2 tal-Konvenzjoni li tagħhom l-ewwel Qorti rravvizat ksur.

"20. In tema legali jingħad li huwa paċifiku illi meta tinsab leżjoni ta' dritt protett mill-Konvenzjoni jew il-Kostituzzjoni, il-mira primarja tar-rimedju tkun, ġeneralment, il-waqfien tal-leżjoni, u il-konsiderazzjoni ta' kumpens tkun ta' importanza sekondarja, tant illi l-kumpens m'huwiex mogħti f'kull każ fejn tiġi riskontrata leżjoni. Daqstant ieħor huwa paċifiku illi l-qorti fil-funzjoni kostituzzjonali tagħha, għandha s-setgħa illi

tipprovdi għall-ħlas ta' danni sew pekunjarji, sewwasew morali jew nonpekunjarji, b'żieda mar-rimedju li jista' jkun mogħti meta dan ir-rimedju jista' ma jkunx wiehed sħiħ u ma jagħmilx ġustizzja f'dak il-każ u meta d-dikjarazzjoni waħedha ta' ksur, jew il-waqfien tal-leżjoni, ma jkunux suffiċjenti. Hawnhekk tqum il-ħtieġa li l-vittma tiġi kkumpensata ulterjorment għat-telf li tkun soffriet. Fil-każ ***Kingsley v. United Kingdom*** *il-Qorti Ewropea għamlet is-segwenti osservazzjonijiet:*

> "*The court recalls that it is well established that the principle underlying the provision of just satisfaction for a breach of article 6 is that the applicant should as far as possible be put in the position he would have enjoyed had the proceedings complied with the Convention's requirements. The court will award monetary compensation under article 41 only where it is satisfied that the loss or damage complained of was actually caused by the violation it has found, since the state cannot be required to pay damages in respect of losses for which it is not responsible."*

"*21. F'dawk il-każijiet fejn ġie ritenut li jkun opportun u ndikat li ssir ordni għall-hlas ta' kumpens għal danni pekunarji u/jew non-pekunjarji, din il-Qorti, fuq l-iskorta tal-ġurisprudenza lokali u tal-Qorti ta' Strasburgu, identifikat b'mod ġenerali, tliet kriterji ċentrali u kumulattivi: [i] li r-rimedji li jkunu eżistenti jew disponibbli fis-sistema ġuridika ordinarja, ikunu nadegwati; [ii] ikun hemm konnessjoni kawżali bejn il-leżjoni u t-telf li għalih jintalab il-kumpens, b'mod illi kumpens jingħata biss fejn jiġi stabbilit ness kawżali bejn il-leżjoni u t-telf reklamat; u finalment [iii] l-iktar f'każijiet fejn issir talba għall-ħlas ta' kumpens għal danni non-pekunjarji, irid jiġi rravviżat grad suffiċjenti ta' gravita` tat-telf innifsu. In propositu, huwa risaput illi dan il-kriterju tal-aħħar jingħata tifsira relattivament ristrettiva fis-sens illi diment li l-ansjeta` u t-tbatija ma jkunux ta' gravita` eċċezjonali, m'hijiex ir-regola li jingħata kumpens għal danni mhux pekunjarji.*

"*22. Issir referenza in propositu għas-sentenza tal-5 ta' Lulju 2011, fl-ismijiet* ***Victor Gatt et v. Avukat Ġenerali, u Maltapost plc (C22796)****, fejn din il-Qorti għamlet is-segwenti osservazzjonijiet relevanti f'materja ta' kumpens:*

> *"Dwar just satisfaction, ir-regola hija li meta l-Qorti ssib li hemm vjolazzjoni, sa fejn hu possibbli, l-istat għandu jipprovdi għal restitutio in integrum. Meta dan ma jkunx possibbli jew inkella jkun biss parzjalment possibili l-Qorti għandha tagħti just satisfaction. Id-decizjoni li d-dikjarazzjoni ta' vjolazzjoni waħedha tkun bizzejjed hija l-eċċezzjoni u għandha tkun riservata għal każijiet fejn hemm rimedju jew konsegwenzi huma zgħar. Fil-każijiet l-oħra fejn il-leżjoni hija aktar serja l-Qorti għandha tagħti kumpens pekunjarju għal dik il-vjolazzjoni. … Kif ingħad fis-sentenza Amato Gauci v. Malta deċiża fil-15 ta' Settembru 2009, "Under Article 41 of the Convention the purpose of awarding sums by way of just satisfaction is to provide reparation solely for damage suffered by those concerned to the extent that such events constitute a consequence of the violation that cannot otherwise be remedied (ibid., § 249). ……..(para 80)."*

"(.......)

"*30. Din il-Qorti tħoss li huwa importanti li jiġi spjegat u senjalat li l-fattur tal-eta` tal-mewt tal-vittma għandu piż qawwi fil-komputazzjoni tal-kumpens, għax għandu jirriżulta ċar li, hemm differenza kbira fil-każ fejn il-marda qerrieda tkun ħakmet persuna f'eta` relattivament żgħira bħal*

ngħidu aħna 60 sena circa u meta bħal fil-każ odjern il-marda tkun ħakmitu meta l-persuna kienet qabżet is-70 sena. Fl-ewwel każ il-vittma jkun ġie privat minn ħajtu f'eta` relattivament żgħira, u għalhekk il-familjari tiegħu jkunu ġew privati mill-preżenza u mill-kumpanija tiegħu għal numru ta' snin li kieku ma ħakmitux il-marda, filwaqt li fit-tieni każ il-vittma jkun għex għall-numru ta' snin u hu u l-familjari tiegħu jkunu gawdew lil xulxin tul dak iż-żmien sakemm miet f'eta` [71] piuttost avvanzata meta l-prospetti li persuna tkompli tgħix u tgawdi kwalita` ta' ħajja tajba jkunu bdew jonqsu.

"*31. Fattur iehor li fil-fehma ta' din il-Qorti għandu jiġi kkonsidrat fil-komputazzjoni tal-kumpens huwa t-tul taż-żmien li matulu l-vittma damet isofri mill-marda, f'liema perjodu wkoll il-familjari tiegħu jkunu sofrew ansjeta` u dwejjaq meta kienu jaraw lil missierhom ibati, minħabba l-marda, sakemm miet. Fil-każ odjern jirriżulta li bejn id-data li fiha tfeġġet il-marda u l-mewt tar-rikorrent, għaddiet circa sena u nofs.*

"*32. Għalkemm din il-Qorti tqis li huwa minnu li kull każ għandu jiġi analizzat minn lenti individwali u fuq il-merti partikolari tiegħu, hija daqstant relevanti l-konsiderazzjoni ta' uniformita` fid-deċizjonijiet ta' każijiet analogi, u dan fl-interess tal-aħjar amministrazzjoni tal-ġustizzja kif ukoll sabiex din il-Qorti ma tagħtix lok hija stess għal ilmenti oħrajn ta' natura kostituzzjonali. Dan ma jfissirx li l-qorti ma tistax tiddeċiedi b'mod differenti mill-ġurisprudenza lokali jew tal-Qorti ta' Strasburgu in materja, jekk tasal biex temmen illi fil-każ partikolari quddiemha, ma għandhomx jigu applikati l-konsiderazzjonijiet magħmulin f'sentenzi ohrajn precedenti fl-istess materja, anke għaliex kif inhuwa risaput, il-qrati Maltin ma humiex marbutin bil-prinċipju ta' stare decisis. Fir-rigward, din il-Qorti tagħmel referenza għas-sentenza tagħha fl-ismijiet* ***Trapani Galea Feriol pro et noe v. Kummissarju tal-Artijiet et*** *deċiża fil-31 ta' Ottubru 2014, fejn f'materja ta' komputazzjoni ta' kumpens għal leżjoni ta' dritt fondamentali sanċit fl-artikolu konvenzjonali fuq ċitat ġie osservat:-*

> *"Rigward il-quantum tal-kumpens stabbilit mill-ewwel Qorti, din il-Qorti tosserva fl-ewwel lok li kull każ għandu jiġi trattat u deċiż fuq il-fattispecie tiegħu. Barra minn hekk, jekk il-Qorti Ewropeja ħasset li f'ċerti każijiet kellha tagħti kumpens f'ammont inferjuri għal dak li ngħata lir-rikorrenti mill-ewwel Qorti, ma jfissirx li allura l-qrati maltin tilfu l-awtonomija tagħhom b'mod li bilfors kumpens li jingħata ikun f'ammont viċin dak li tagħti l-Qorti Ewropeja."*

"*33. Madanakollu, huwa paċifiku wkoll illi l-qrati Maltin ma jiskartawx faċilment il-ġurisprudenza tal-Qorti Ewropea, speċjalment meta jkunu qegħdin jittrattaw leżjoni taħt il-Konvenzjoni, wisq anqas ma jiskartaw ġurisprudenza lokali in materja fejn jiġi stabbilit illi l-fattispecie tal-każijiet ikunu analogi, kif inhuma l-każ odjern ta' Emanuel Caruana, u dawk ta' George Spiteri u ta' Attard, salv għall-etajiet differenti tal-vittmi. Fil-fatt Emanuel miet meta kellu 71 sena, George Spiteri miet meta kellu 67 sena u Attard miet fl-eta` ta' 61. Fl-istess vena, din il-Qorti tirreferi wkoll għall-każ ta' Andrew Psaila, deċiż b'sentenza tal-Prim'Awla tal-Qorti, li wkoll miet kawża tal-espożizzjoni tiegħu għall-asbestos f'ċirkostanzi simili għal dawk taħt konsiderazzjoni. F'dak il-każ, il-vittma, bħal fil-każ odjern ta' Emanuel Caruana u fil-każ ta' George Spiteri, kif ukoll ta' Attard, kien miet fi żmien qasir wara feġġet il-marda assoċjata mal-asbestos. Iżda, fil-każ ta' Andrew Psaila, għalkemm dan kien miet meta*

kien għadu impjegat mal-Malta Drydocks fis-sena 1980 fl-eta` ta' 60 sena, il-Qorti illikwidat kumpens ghal danni mhux pekunjarji fis-somma ta' €30,000, ċioe` somma identika ghal dik likwidata fil-każ ta' Attard fid-decizjoni ***Brincat and others v. Malta****. Il-Qorti mmotivat id-deċiżjoni tagħha fil-każ ta' Andrew Psaila, kif ġej:-*

> *"Ghal dak li jirrigwarda non pecuniary damages, din il-Qorti sejra toqgħod fuq il-linji traccjati fil-kaz ta` Brincat. Hemm fost l-applikanti kien hemm l-eredi ta` ħaddiem kunjomu Attard li miet b`kanċer attribwit għall-esposizzjoni mill-asbestos. Attard miet fl-2006 fl-eta` ta` 61 sena. Fil-kaz tal-lum Psaila miet fl-1988 fl-eta` ta` 60 sena. Il-Qorti sejra tillikwida kumpens fl-ammont ta` €30,000 għall-vjolazzjoni tal-Art 2 tal-Konvenzjoni u għall-Art 33 tal-Kostituzzjoni sabiex jinqasam indaqs bejn kull wieħed u waħda bejn l-erba` rikorrenti."*

"Rat ukoll sentenzi oħra in materja partikolarment dawk deċiżi riċenti fosthom –

"**Mary Grace Farrugia et vs Tabib Prinċipali tal-Gvern (Saħħa Pubblika) et deċiża fil-31 ta' Jannar 2017** fejn il-kumpens akkordat kien dak ta' <u>**€30,000**</u>. Il-Qorti qieset li d-decujus kien miet fl-eta' ta' **60 sena**. Ebda appell ma kien sar minn dik is-sentenza.

"**Josephine Mallia et vs Tabib Prinċipali tal-Gvern deċiż fil-15 t'Ottubru 2018** fejn il-kumpens akkordat kien dak ta' <u>**€25,000**</u>**.**

"**Lawrence Grech et vs Tabib Prinċipali tal-Gvern (Saħħa Pubblika) et deċiż fit-8 ta' Novembru 2018** fejn il-kumpens akkordat kien dak ta' <u>**€30,000**</u>**.** Il-Qorti kkunsidrat fost affarijiet oħra li Grech miet ta' **57 sena** ukoll li madwar sena u ħdax-il xahar wara li feġġew l-ewwel sintomi tal-marda terminali tiegħu.

"**Anthony Farrugia et vs Tabib Prinċipali tal-Gvern (Saħħa Pubblika) et deċiż fil-5 ta' Ottubru 2018** fejn il-Qorti Kostituzzjonali varjat is-sentenza tal-ewwel Qorti fil-*quantum* tal-għoti ta' kumpens u akkordat is-somma ta' <u>**€10,000**</u>**.** <u>Fost il-fatturi ewlenin li wasslu lill-Qorti tagħti dak il-kumpens kien li lil Farrugia l-marda qabditu fl-aħħar sena u nofs ta' ħajtu u miet fl-eta' avvanzata ta' **84 sena**</u>.[24]

"**Emanuela Caruana et vs Tabib Prinċipali tal-Gvern et deċiż fil-5 t'Ottubru 2018** fejn il-Qorti Kostituzzjonali kkonfermat is-sentenza tal-ewwel Qorti li kienet akkordat kumpens ta' <u>**€12,000**</u> wara li qieset li Emanuel Caruana kien miet ta' 71 sena ċioe għaxar snin wara li irtira u ta' eta li qabżet is-70 sena.

"**John Formosa et vs Tabib Prinċipali tal-Gvern (Saħħa Pubblika) et deċiż fil-5 ta' Ottubru 2018,** ġia riferuta, fejn il-Qorti Kostituzzjonali kkonfermat is-sentenza tal-ewwel Qorti li kienet akkordat kumpens ta' <u>**€21,000**</u> wara li qieset li Formosa kien miet fl-eta` ta' **62 sena**, il-

[24] Enfasi ta' din il-Qorti.

kontribuzzjoni familjari ma tantx kienet qawwija pero' din l-istess kontribuzzjoni xorta kienet determinanti ghall-familja numeruza tiegħu.

"**Maria Rosaria Fenech et vs Tabib Prinċipali tal-Gvern (Saħħa Pubblika) et deċiż fil-5 ta' Ottubru 2018** fejn il-Qorti Kostituzzjonali varjat is-sentenza tal-ewwel Qorti u akkordat is-somma ta' 15,000 tenut kont tal-fatt li Fenech kellu l-eta ta' **73 sena** meta miet u dan seħħ fi żmien qasir wara li ġie dijanjostikat bil-marda. Oltre dan huwa kien ilu snin li rtira mix-xogħol.

"Bż-żieda ma dawn rat ukoll is-sentenza tagħha stess mhux appellata fl-ismijiet **George Spiteri et vs Policy Manager tal-Malta Shipyards fi ħdan il-Ministeru għall-Infrastruttura, Trasport u Komunikazzjoni deċiża fit-23 ta' Novembru 2016** fejn akkordat **kumpens ta' €25,000** wara li qieset li George Spiteri miet fl-eta ta' **66 sena.** F'dik l-epoka huwa kien qieghed jircievi l-pensjoni taz-zewg terzi, liema pensjoni huwa kien ilu jircievi sa mill-5 ta' Frar 2005 sakemm miet fit-18 ta' Gunju 2010.

"Il-Qorti għamlet dan l-ezerċizzju n kwantu għal dak sottomess mir-rikorrenti fejn iva taqbel li biex isir ġustizzja għandu jkun hemm ċertu uniformita' u prevedibbilita' għal dak li se jkun deċiz, dan dejjem fl-isfond tal-fatt lil Qrati tagħna mihomx marbutin bi prinċipju ta' preċedent, pero huwa risapput li sentenzi preċedenti jistgħu jservu bħala linea gwida biex Qorti tassal b'mod seren għal gudizzju tagħha. U hija preċisament minn din il-linja gwida lil Qorti tista tintraċċia dak li għandu jkun kumpens ġust fil-kaz odjern.

"Il-Qorti tinnota illi t-talba rikorrenti hija limitata għal kumpens pekunjarju. Dana pero anke in linea mall-ġurispruedenza riferuta ma jorbotx idejn din il-qorti biex tassal għal kumpens oltre bħala rimedju. Aktar u aktar magħdud mall-fatt li qajla jew xejn ma tressqu provi ta' telf pekunjarju.

"In kwantu għal danni morali/kumpens non-pekunjarju, il-fatturi gwidanti għal din il-qorti huma s-segwenti;-

- "l-eta' ta' meta miet missier ir-rikorrenti, ġia nafu li kienet waħda avanzata ta' 83 sena;
- "it-tul taż-żmien li fiha il-mejjet dam sofferenti ta' l-istess marda qerrieda tista tgħid li beda minn April, 2014, mentri miet tmien xhur wara f'Diċembru ta' l-istess sena. Ġie djanonizzat b'din il-marda ta' *mesothelioma* biss fl-1 ta' Novembru ta' l-istess sena;
- "f'dan iż-żmien il-missier spiċċa kif ġia muri naqqas mill-atttivitajiet normali tiegħu u anke dipendenti fuq l-għajnuna ta' uliedu , l-aktar bintu l-attriċi.

"Dana kollu u dana biss jirizulta mill-affidavit ta' l-attur.

> "Fattur ieħor imressaq mill-intimati u li rrizulta mix-xhieda ta' Jesmond Marshall huwa l-kumpens li ġie moghti mill-entita' Amerkiana għal din l-isfortuna li messet lil din il-familja.
>
> "Tenut dan il-fatturi kollha u wara lil Qorti ħadet sew in konsiderazzjoni il-kumpens mogħti mill-qrati nostrana kif fuq elenkat tqies lil f'dan il-kaz il-kumpens għandu jiġi likwidat fis-somma ta' €10,000".

L-Appell

6. Ir-rikorrenti pprezentaw ir-rikors tal-appell taghhom fit-18 ta' Dicembru, 2018, fejn filwaqt li ssottomettew li l-aggravji taghhom kienu dwar l-ammont ta' kumpens likwidat mill-ewwel Qorti u l-kap tal-ispejjez, huma talbu lil din il-Qorti sabiex tirriforma s-sentenza appellata billi:

> "(i) Tikkonfermaha in kwantu li sabet lezjoni tad-drittijiet fondamentali skont il-Kostituzzjoni u l-Konvenzjoni;
>
> "(ii) Tawmenta u tikkwantifika u tillikwida rimedju gust li ghandu li jissupera l-ghaxart elef euro (€10,000) u ma jkunx anqas minn tletin elf euro (€30,000) u tordna li l-ammont hekk kwantifikat u likwidat jithallas lir-rikorrenti;
>
> "(iii) Tordna li l-ispejjez kollha jigu sapportati mill-intimati.
>
> "Bl-ispejjez taz-zewg istanzi, bl-imghax, u bir-riserva ta' kull dritt u azzjoni fil-ligi".

Risposta

7. B'risposta minnhom ipprezentata fit-2 ta' Jannar, 2019, l-intimati jsostnu li kull kaz ghandu l-fatti specie tieghu u l-ammont ta' dannu jvarja skont ic-cirkostanzi tal-kaz. Fil-kaz odjern irrizulta li missier ir-rikorrenti kien miet ta' 83 sena wara perjodu ta' mard ta' tmien [8] xhur u l-ewwel

Qorti waslet ghall-ammont likwidat wara li hadet sew in konsiderazzjoni l-fatti u l-elementi kollha meta mqabbla ma' dawk f'sentenzi ohra. Fir-rigward tal-apporzjonament tal-ispejjez mill-ewwel Qorti li minnu qeghdin jilmentaw ir-rikorrenti, l-intimati jsostnu li dawn ghandhom jigu attribwiti skont il-kriterji tar-rebh u tat-telf kif stabbilit mill-Artikolu 223 tal-Kodici ta' Organizzazzjoni u Procedura Civili u l-ewwel Qorti kienet imxiet proprju ma' dawn il-kriterji.

8. Il-Qorti issa ser tghaddi sabiex tikkonsidra l-aggravji mressqa mir-rikorrenti, flimkien ma' dak li qeghdin jissottomettu fir-risposta taghhom l-intimati.

<u>Konsiderazzjonijiet ta' din il-Qorti</u>

L-ewwel aggravju tar-rikorrenti: [il-kumpens likwidat kellu jkun oghla]

9. Ir-rikorrenti jispjegaw li l-ewwel aggravju taghhom hu dwar l-ammont ta' danni likwidati mill-ewwel Qorti, li fil-fehma taghhom kien wiehed baxx u irrizorju. Dan meta mqabbel mal-kumpens moghti mill-Qorti Ewropea u minn qrati ohra barranin, mehuda wkoll in konsiderazzjoni d-differenza fl-ghajxien u l-pagi medji, izda wkoll meta mqabbel mal-kumpens moghti mill-qrati taghna stess. Izda fil-kaz tal-qrati taghna, kien hemm xi kazijiet fejn il-kumpens tnaqqas ferm minn dak

stabbilit. Min-naha tieghu l-Parlament naqas milli jghaddi legislazzjoni opportuna sabiex jirregola l-hlas ta’ danni morali fejn kien hemm ksur tad-drittijiet fondamentali. Huma invokaw id-disposizzjonijiet tal-Artikolu 6, l-Artikolu 13 u l-Artikolu 14 tal-Konvenzjoni u rrizervaw id-dritt taghhom li jressqu ilment ulterjuri u talbu ghal likwidazzjoni ta’ kumpens f’ammont ta’ aktar minn €30,000.

10. Qabel xejn, jidher li hu l-ewwel darba li r-rikorrenti qeghdin f’dawn il-proceduri jinvokaw dawn l-Artikoli tal-Konvenzjoni. Skont il-principju ta’ *noviter dedictus* abbraccjat minn din il-Qorti, dan m’ghandux isir. L-insenjament ta’ din il-Qorti hu rifless fid-decizjoni tal-Qorti tal-Appell (Superjuri) moghtija fil-11 ta’ Mejju, 2015, fl-ismijiet **Pawlu Bezzina et v. Charles Vassallo**[25] fejn :

> “21. Dan il-principju fil-fatt gie ribadit fis-sentenza moghtija mill-Qorti tal-Appell fid-9 ta' Novembru 2005 fl-ismijiet **"Carmen Mallia u Anthony Mallia noe vsMario Spiteri:"** fejn dik il-Qorti rriteniet is-segwenti:
>
> > “"Ma hemmx ghalfejn jigi ripetut illi biex Qorti fi grad ta' appell ikollha verament il-funzjoni ta' qorti ta' revizjoni, u biex, anzi, jigi evitat li din ssir qorti ta' prim'istanza, l-eccezzjonijiet u l-provi dwarhom kellhom jinghataw, jigi prodotti u trattati quddiem il-Qorti inferjuri. Is-sens komuni jiddetta li jinkombi dejjem fuq il-parti li ggib quddiem il-Qorti ta' Isfel dawk id-difizi, ezawrjenti u kompluti mill-provi, li hi setghet iggib 'il quddiem ghas-soluzzjoni tal-kaz."

11. Ghal dak li jirrigwarda l-kumpens pretiz mir-rikorrenti ghall-ksur tad-drittijiet fondamentali taht l-Artikolu 33 tal-Kostituzzjoni, huwa pacifiku illi

[25] App.S. 1042/2009.

meta tinsab lezjoni ta' dritt protett mill-Konvenzjoni jew il-Kostituzzjoni, il-mira primarja tar-rimedju tkun, generalment, il-waqfien tal-lezjoni, u l-konsiderazzjoni ta' kumpens ghalkemm importanti izda meta mqabbla mal-htiega aktar urgenti tal-waqfien tal-lezjoni tkun sekondarja, tant illi l-kumpens m'huwiex moghti f'kull kaz fejn tigi riskontrata lezjoni. Daqstant iehor huwa pacifiku illi l-qorti fil-funzjoni kostituzzjonali taghha, ghandha s-setgha illi tipprovdi ghall-hlas ta' danni kemm pekunjarji, kif ukoll morali jew non-pekunjarji, b'zieda mar-rimedju li jista' jkun moghti meta dan ir-rimedju jista' ma jkunx wiehed shih u ma jaghmilx gustizzja f'dak il-kaz u meta d-dikjarazzjoni wahedha ta' ksur, jew il-waqfien tal-lezjoni, ma jkunux sufficjenti. Hawnhekk tqum il-htiega li l-vittma tigi kkumpensata ulterjorment ghat-telf li tkun soffriet. Fil-kaz **Kingsley v. United Kingdom**[26] il-Qorti Ewropea ghamlet is-segwenti osservazzjonijiet:-

> "*The court recalls that it is well established that the principle underlying the provision of just satisfaction for a breach of article 6 is that the applicant should as far as possible be put in the position he would have enjoyed had the proceedings complied with the Convention's requirements. The court will award monetary compensation under article 41 only where it is satisfied that the loss or damage complained of was actually caused by the violation it has found, since the state cannot be required to pay damages in respect of losses for which it is not responsible*".

12. Issir referenza in propositu ghas-sentenza tal-5 ta' Lulju 2011, fl-ismijiet **Victor Gatt et v. Avukat Generali, u Maltapost plc (C22796)**, fejn din il-Qorti ghamlet is-segwenti osservazzjonijiet relevanti f'materja ta' kumpens:

[26] Appl. No. 35607/97, deciz 28 ta' Mejju 2002.

> "Dwar *just satisfaction*, ir-regola hija li meta l-Qorti ssib li hemm vjolazzjoni, sa fejn hu possibbli, l-istat ghandu jipprovdi ghal *restitutio in integrum*. Meta dan ma jkunx possibbli jew inkella jkun biss parzjalment possibili l-Qorti ghandha taghti *just satisfaction*. Id-decizjoni li d-dikjarazzjoni ta' vjolazzjoni wahedha tkun bizzejjed hija l-eccezzjoni u ghandha tkun riservata ghal kazijiet fejn hemm rimedju jew konsegwenzi huma zghar. Fil-kazijiet l-ohra fejn il-lezjoni hija aktar serja l-Qorti ghandha taghti kumpens pekunjarju ghal dik il-vjolazzjoni.
> …
> "Kif inghad fis-sentenza *Amato Gauci v. Malta* deciza fil-15 ta' Settembru 2009, "*Under Article 41 of the Convention the purpose of awarding sums by way of just satisfaction is to provide reparation solely for damage suffered by those concerned to the extent that such events constitute a consequence of the violation that cannot otherwise be remedied* (ibid., § 249). ……..(para 80)."

13. Fil-kaz odjern, tenut kont tal-fattispecie tal-kaz, din il-Qorti taqbel illi ghandha tiehu konjizzjoni tas-sentenza recenti tal-Qorti ta' Strasburgu **Brincat and others v. Malta**[27] fejn, filwaqt li dik il-Qorti tat tifsira aktar wiesa' tal-portata tar-rimedju "pekunjarju" mitlub fil-proceduri f'Malta f'dak il-kaz, gie riaffermat li fil-kazijiet ta' lezjoni tal-Artikoli 2 u 3 u possibilment, f'cirkostanzi applikabbli, tal-Artikolu 8 tal-Konvenzjoni, ghandu dejjem ikun possibli bhala rimedju l-hlas ta' danni mhux pekunjarji.

14. Kif diga' nghad aktar 'il fuq, ir-rikorrenti ghamlu riferenza partikolari ghad-decizjoni tal-Qorti Ewropea fil-kaz ta' **Brincat and others v. Malta**[28]. Din il-Qorti tosserva illi f'dan il-kaz appena citat, il-Qorti Ewropea llikwidat kumpens mhux pekunjarju fis-somma ta' €9,000 ghal lezjoni tal-Artikolu 2 u 8 tal-Konvenzjoni fil-kaz ta' diversi vittmi li, ghalkemm gie

[27] Deciz 24 ta' Lulju 2014.
[28] Supra.

stabbilit li sahhithom giet affettwata negattivament serjament b'espozizzjoni ghall-asbestos, dawn kienu ghadhom hajjin meta gie deciz il-kaz. Fir-rigward ta' tlett familjari ta' vittma li tilef hajtu kagun tal-esposizzjoni tieghu ghall-*asbestos,* dik il-Qorti akkordat danni morali fis-somma ta' €30,000 kollettivament. Ir-rikorrenti jaghmlu wkoll riferenza ghall-kaz fl-ismijiet **Mary Grace Farrugia et. V. Tabib Principali tal-Gvern et**[29] fejn il-kumpens li nghata, bhal fil-kaz ta' **Brincat and Others v. Malta**[30], kien ta' €30,000 u kaz iehor fl-ismijiet **Lawrence Grech v. Tabib Principali tal-Gvern** fejn vittma ta' 58 sena inghatat kumpens mhux pekunjarju ta' €30,000.

15. Ic-cirkostanzi tas-sentenzi fl-ismijiet citati mir-rikorrenti huma kwazi l-istess bhal dawk tal-kaz odjern. Il-vittmi ghamlu xi zmien impjegati mal-Malta Drydocks f'perjodu ta' zmien vicin ta' xulxin fejn hemm kienu esposti ghall-asbestos, u lkoll sussegwentement mietu b'kundizzjonijiet li garrbu mill-espozizzjoni kontinwa taghhom ghal dan il-materjal. Fil-fehma kkunsidrata ta' din il-Qorti, huma dawn il-kriterji li ghandhom jigu kkonsidrati fil-likwidazzjoni ta' kumpens ghal danni mhux pekunjarji lill-eredi tal-vittma, kif ukoll il-fattur tat-tul taz-zmien tal-marda li sofrew minnha qabel ma' mietu l-vittmi u l-ansjeta` u s-sofferenza tal-familjari

[29] Supra.
[30] Supra.

taghhom, kif ukoll sa certu punt, l-eta` tal-vittma. Dan kollu jidher li qiesitu sew l-ewwel Qorti fl-ezercizzju taghha ta' likwidazzjoni ta' danni[31].

16. Din il-Qorti tissenjala li huwa importanti li jigi spjegat u senjalat li l-fattur tal-eta` fil-gurnata tal-mewt tal-vittma ghandu piz qawwi fil-komputazzjoni tal-kumpens. Ghandha tirrizulta cara d-differenza kbira fil-kaz fejn il-marda qerrieda tkun hakmet persuna f'eta` relattivament zghira bhal nghidu ahna 60 sena circa u meta bhal fil-kaz odjern il-marda tkun hakmitu meta l-persuna kienet qabzet it-80 sena. Fl-ewwel kaz il-vittma jkun gie privat minn hajtu f'eta` relattivament zghira, u ghalhekk il-familjari tieghu jkunu gew privati mill-prezenza u mill-kumpanija tieghu ghal numru ta' snin li kieku ma hakmitux il-marda, filwaqt li fit-tieni kaz il-vittma ikun ghex ghall-numru ta' snin u hu u l-familjari tieghu jkunu gawdew lil xulxin tul dak iz-zmien sakemm miet f'eta` [83] pjuttost avvanzata meta l-prospetti li persuna tkompli tghix u tgawdi kwalita' ta' hajja tajba jkunu bdew jonqsu sew.

17. Fattur iehor li din il-Qorti tqies li ghandu jigi kkonsidrat sabiex jigi likwidat il-kumpens dovut, huwa t-tul taz-zmien li matulu l-vittma damet issofri mill-marda, fejn ukoll il-familjari jkunu minghajr dubbju sofrew ansjeta` u dwejjaq kif jaraw lil missierhom ibaghti kawza tal-marda. Fil-

[31] Fol. 621.

kaz odjern jirrizulta li bejn id-data li fiha tfegget il-marda u l-mewt ta' missier ir-rikorrenti, ghaddew biss ftit xhur ghaliex skont ix-xhieda moghtija permezz tal-affidavit[32] tar-rikorrent Charles Bugeja il-marda hakkmet lill-vittma f'Mejju tas-sena 2014 u hu miet fl-1 ta' Dicembru tal-istess sena.

18. Ghalkemm din il-Qorti tqies li huwa minnu dak li qed isostnu l-intimati li kull kaz ghandu jigi analizzat minn lenti individwali u fuq il-merti partikolari tieghu, tqies li hija daqstant relevanti l-konsiderazzjoni ta' uniformita` fid-decizjonijiet ta' kazijiet analogi, u dan fl-interess tal-ahjar amministrazzjoni tal-gustizzja, kif ukoll sabiex din il-Qorti ma taghtix lok hija stess ghal ilmenti ohrajn ta' natura kostituzzjonali. Din il-Qorti tosserva li bil-ghan li tillikwida kumpens gust, dan l-ezercizzju ghamlitu sahansitra wkoll l-ewwel Qorti meta qieset il-kumpens moghti mill-Qrati lill-vittmi jew lill-eredi taghhom, tenut in konsiderazzjoni l-fatturi li din il-Qorti gharfet aktar 'il fuq bhala ta' rilevanza qawwija ghall-kaz odjern u ohrajn simili, jigifieri l-eta`, meta tfaccat il-marda, id-data tad-dijanjozi u kemm ipperdurat, u l-indipendenza tal-vittma li naqqset sew sakemm sahansitra beda jistrieh fuq it-tfal tieghu, mehud flimkien mal-fatt li kien gie moghti wkoll kumpens minn entita` Amerikana.

[32] Fol. 13.

19. Fuq dan il-punt tal-ahhar, ir-rikorrenti jiccitaw parti mis-sentenza tal-Qorti tal-Appell fl-ismijiet **Fenech v. Chairman Malta Drydocks**[33] fejn dik il-Qorti esprimiet il-fehma li kull dhul iehor rapprezentanti kumpens imhallas minn terzi kien qed jitqies *res inter alios acta.* Din il-Qorti tikkondividi dan il-hsieb izda tenut kont tal-fatt li l-kumpens moghti mill-ewwel Qorti hu pjuttost simili ghal dak f'kazijiet ohra fejn ic-cirkostanzi kienu vicin ta' dawk li jirrizultaw fil-kaz odjern, ma tistax tikkonsidra li l-ewwel Qorti ma mxietx mal-insenjament tas-sentenza citata.

20. Din il-Qorti pero' tissenjala li dan ma jfissirx li ma tistax tiddeciedi b'mod differenti mill-gurisprudenza lokali jew tal-Qorti ta' Strasburgu in materja, jekk tasal biex temmen illi fil-kaz partikolari quddiemha, ma ghandhomx jigu applikati l-konsiderazzjonijiet maghmulin f'sentenzi ohrajn precedenti fl-istess materja, anke ghaliex kif inhuwa risaput, il-qrati Maltin ma humiex marbutin bil-principju ta' *stare decisis*. Fir-rigward, din il-Qorti taghmel referenza ghas-sentenza taghha fl-ismijiet **Igino Trapani Galea Feriol pro et noe v. Kummissarju tal-Artijiet et** deciza fil-31 ta' Ottubru 2014, fejn f'materja ta' komputazzjoni ta' kumpens ghal lezjoni ta' dritt fondamentali sancit fl-artikolu konvenzjonali fuq citat gie osservat:-

> "Rigward il-quantum tal-kumpens stabbilit mill-ewwel Qorti, din il-Qorti tosserva fl-ewwel lok li kull kaz ghandu jigi trattat u deciz fuq il-fattispecie tieghu. Barra minn hekk, jekk il-Qorti Ewropea hasset li f'certi kazijiet kellha taghti kumpens f'ammont inferjuri ghal dak li nghata lir-rikorrenti mill-ewwel Qorti, ma jfissirx li allura l-qrati maltin tilfu l-

[33] App.S. 1427/1997, deciz 3 ta' Dicembru, 2010.

awtonomija taghhom b'mod li bilfors kumpens li jinghata ikun f'ammont vicin dak li taghti l-Qorti Ewropea".

21. Madanakollu, huwa pacifiku wkoll illi l-qrati Maltin ma jiskartawx facilment il-gurisprudenza tal-Qorti Ewropea, specjalment meta jkunu qeghdin jittrattaw lezjoni taht il-Konvenzjoni, wisq anqas ma jiskartaw gurisprudenza lokali in materja fejn jigi stabbilit illi l-fattispecje tal-kazijiet ikunu analogi. Fl-istess vena, din il-Qorti tirreferi wkoll ghall-kaz ta' Andrew Psaila, deciz b'sentenza tal-Prim'Awla tal-Qorti Civili [Sede Kostitizzjonali][34], li wkoll miet kawza tal-espozizzjoni tieghu ghall-asbestos f'cirkostanzi simili ghal dawk taht konsiderazzjoni. F'dak il-kaz, il-vittma kien miet fi zmien qasir wara fegget il-marda assocjata mal-asbestos. Izda, fil-kaz ta' Andrew Psaila, ghalkemm dan kien miet meta kien ghadu impjegat mal-Malta Drydocks fis-sena 1980 fl-eta` ta' 60 sena, il-Qorti llikwidat kumpens ghal danni mhux pekunjarju fis-somma ta' €30,000, cioe` somma identika ghal dik likwidata fil-kaz ta' Attard fid-decizjoni **Brincat and others v. Malta**[35]. Il-Qorti mmotivat id-decizjoni taghha fil-kaz ta' Andrew Psaila, kif gej:-

"Ghal dak li jirrigwarda *non pecuniary damages,* din il-Qorti sejra toqghod fuq il-linji traccjati fil-kaz ta` Brincat. Hemm fost l-applikanti kien hemm l-eredi ta` haddiem kunjomu Attard li miet b`kancer attribwit ghall-esposizzjoni mill-asbestos. Attard miet fl-2006 fl-eta` ta` 61 sena. Fil-kaz tal-lum Psaila miet fl-1988 fl-eta` ta` 60 sena. Il-Qorti sejra tillikwida kumpens fl-ammont ta` €30,000 ghall-vjolazzjoni tal-Art 2 tal-Konvenzjoni u ghall-Art 33 tal-Kostituzzjoni sabiex jinqasam indaqs bejn kull wiehed u wahda bejn l-erba` rikorrenti."

---

[34] **Mary Grace Farrugia et v. Tabib Principali tal-Gvern (Sahha Pubblika)** – deciza 31 ta' Jannar 2017.
[35] Supra.

22. Jirrizulta ghalhekk li l-ewwel Qorti hadet in konsiderazzjoni dawk il-fatturi kollha rilevanti sabiex waslet ghal-likwidazzjoni tad-danni morali li akkordat lir-rikorrenti u minghajr dubbju, kif qeghdin jitolbu r-rikorrenti, l-ammont likwidat ghandu jitqies bhala kumpens xieraq ghalihom.

23. Din il-Qorti, filwaqt li tosserva li ma sarx appell mill-intimati dwar din il-parti tas-sentenza appellata, ma tarax li tezisti raguni valida li ghaliha ghandha tiddisturba l-apprezzament maghmul mill-ewwel Qorti u l-konkluzjoni taghha fir-rigward,

24. Ghaldaqstant l-aggravju tar-rikorrenti mhux gustifikat u qed jigi michud.

It-tieni aggravju tar-rikorrenti: [ma kellhomx ihallsu spejjez]

24. Ir-rikorrenti fissru hekk dan l-aggravju taghhom:

> "18. Illi dwar l-ispejjez jinghad ukoll li mhuwiex gust li l-qorti spezzettat it-talbiet u li naqset li tapprezza il-htiega li jintalab rimedju skont l-art.8 tal-Konvenzjoni;
>
> "19. Huwa veru li dan l-artikolu jigi ikkunsidrat fl-insjem [recte: fl-assjem] tal-art.2 pero' xorta jrid isir referenza ghalih ghaliex jaghti dimensjoni holistika tal-azzjoni imressqa mill-appellanti u la jzid u lanqas jawmenta ix-xoghol legali f'dawn il-proceduri. Barra minn hekk it-tariffi ghal dawn it-tip ta' kawzi huma deplorabbli u ma jirriflettux ir-realta' tax-xoghol li jrid isir mill-konsulent legali tal-applikanti li jirid jipprezenta il-kaz taghhom b'mod car u meqjus."

25. Fis-sustanza, u ghal dak li hu relevanti ghal dan l-appell, dan l-aggravju hu fis-sens li r-rikorrenti ma kellhomx jitghabbew bl-ispejjez tat-tieni u tat-tielet talba taghhom u tat-tielet eccezzjoni tal-intimati, li taghhom l-ewwel Qorti astjeniet milli tiehu konjizzjoni ulterjuri.

26. Fl-ewwel lok, hija opportuna l-osservazzjoni li, ladarba l-ewwel Qorti kienet ikkonsidrat iz-zewg talbiet u t-tielet eccezzjoni fuq imsemmija u kienet waslet ghall-konkluzjoni li dawn kienu insostenibbli, dak li kellu jsir hu li dawn it-talbiet u l-eccezzjoni jigu michuda, u mhux li dik il-Qorti tastjeni milli tiehu konjizzjoni ulterjuri taghhom. Dan kien jaghmel aktar manifesta l-validita` tar-raguni ghaliex dik il-Qorti ghabbiet lir-rikorrenti bl-ispejjez ta’ dawk it-talbiet u l-eccezzjoni.

27. Fit-tieni lok, din il-Qorti tosserva li ma sarx appell minn dik il-parti tas-sentenza appellata; di fatti lanqas fit-talbiet taghhom maghmula fir-rikors tal-appell ma hemm referenza ghall-Artikolu 8 tal-Konvenzjoni. Fir-rikors tal-appell ir-rikorrenti talbu li din il-Qorti tikkonferma s-sentenza appellata in kwantu sabet lezjoni tad-drittijiet fondamentali skont il-Kostituzzjoni u l-Konvenzjoni, izda ma talbux ir-revoka ta’ dik il-parti li tirreferi ghall-imsemmi artikolu konvenzjonali. Ghaldaqstant jezorbita mill-funzjoni ta’ din il-Qorti li tezamina dik il-parti tas-sentenza appellata li ghalhekk ghandha titqies bhala li ghaddiet f’gudikat, u allura ghandu

jirrizulta car li l-ispejjez relattivi ghal dawk it-talbiet u l-eccezzjoni ghandhom jigu sopportati mir-rikorrenti.

28. Ghaldaqstant dan l-aggravju mhuwiex gustifikat u qed jigi michud.

Decide

Ghal dawn il-motivi, din il-Qorti tiddisponi mill-appell tar-rikorrenti billi tichdu u tikkonferma s-sentenza appellata.

L-ispejjez tal-ewwel istanza jibqghu kif decizi, filwaqt li dawk tal-appell ikunu a karigu tar-rikorrenti.

Joseph Azzopardi Prim Imhallef	Giannino Caruana Demajo Imhallef	Noel Cuschieri Imhallef

Deputat Registratur
mb